

Rumeli

TARİH ARAşTIRMALARI DERGİSİ
JOURNAL OF HISTORICAL STUDIES

www.rumelitarih.com

ISSN: 2717-9370 (print)

Uluslararası Hakemli / International Refereed

Yıl/Year 2022.4 (Haziran/June)

KÜNYE	GENERIC
İMTİYAZ SAHİBİ	COPYRIGHT OWNER
RumeliYA Yayıncılık Eğitim ve Turizm Hizmetleri Ltd. Şti.	RumeliYA Publishing Education and Tourism Services Ltd. Co.
EDİTÖRLER	EDITORS
Prof. Dr. Mesut AYAR	Professor Mesut AYAR
Doç. Dr. Faruk DOĞAN	Assoc. Prof. Faruk DOĞAN
Dr. Tarık ÖZÇELİK	Dr. Tarık ÖZÇELİK
Doç. Dr. Raif İVECAN	Assoc. Prof. Raif İVECAN
EDİTÖR YARDIMCISI	EDITOR ASSISTANT
Dr. Umut ÜREN	Dr. Umut ÜREN
YAYIN KURULU	EDITORIAL BOARD
Prof. Dr. Mesut AYAR	Professor Mesut AYAR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Prof. Dr. Davut HUT	Professor Davut HUT
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Prof. Dr. Arif BİLGİN	Professor Arif BİLGİN
Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Prof. Dr. Zekai METE	Professor Zekai METE
Bandırma 17 Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Bandırma 17 Eylül University (Turkey)
Doç. Dr. Faruk DOĞAN	Assoc. Prof. Faruk DOĞAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Raif İVECAN	Assoc. Prof. Raif İVECAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. M. Fatih ÇALIŞIR	Dr. M. Fatih ÇALIŞIR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Mehmet YILMAZATA	Dr. Mehmet YILMAZATA
Belgrad Eğitim Müşavirliği (Sırbistan)	Belgrad Education Consultancy (Serbia)
Dr. Tarık ÖZÇELİK	Dr. Tarık ÖZÇELİK
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Umut ÜREN	Dr. Umut ÜREN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
DİL UZMANLARI	REVIEWS EDITORS
İngilizce Redaksiyon	English
Dr. Hasan DEMİRHAN	Dr. Hasan DEMİRHAN

Adres
Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelitarih.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
Rumeli Journal of Historical Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelitarih.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Türkçe Redaksiyon	Turkish
Dr. Umut ÜREN	Dr. Umut ÜREN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dizin	Index
Dr. Umut ÜREN	Dr. Umut ÜREN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
DANIŞMA KURULU	ADVISORY BOARD
Prof. Dr. Mesut AYAR	Professor Mesut AYAR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Prof. Dr. Davut HUT	Professor Davut HUT
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Prof. Dr. Arif BİLGİN	Professor Arif BİLGİN
Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Prof. Dr. Zekai METE	Professor Zekai METE
Bandırma 17 Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Bandırma 17 Eylül University (Turkey)
HAKEMLER	REFEREES
Prof. Dr. Mesut AYAR	Professor Mesut AYAR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Prof. Dr. Davut HUT	Professor Davut HUT
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Prof. Dr. Arif BİLGİN	Professor Arif BİLGİN
Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Prof. Dr. Murat ULUSKAN	Professor Murat ULUSKAN
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Prof. Dr. Ulvi KESER	Professor Ulvi KESER
Girne Amerikan Üniversitesi (KKTC)	Girne American University (TRNC)
Prof. Dr. Zekai METE	Professor Zekai METE
Bandırma 17 Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Bandırma 17 Eylül University (Turkey)
Doç. Dr. Ali KURT	Assoc. Prof. Ali KURT
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Aziz TEKDEMİR	Assoc. Prof. Aziz TEKDEMİR
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Doç. Dr. Cengiz FEDAKAR	Assoc. Prof. Cengiz FEDAKAR
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Doç. Dr. Elif Hatun ÖNAL KILIÇBEYLİ	Assoc. Prof. Elif Hatun ÖNAL KILIÇBEYLİ

Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi (Türkiye)	Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University (Turkey)
Doç. Dr. Faruk DOĞAN	Assoc. Prof. Faruk DOĞAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Hüseyin Baha ÖZTUNÇ	Assoc. Prof. Hüseyin Baha ÖZTUNÇ
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Türkiye)	Tokat Gaziosmanpaşa University (Turkey)
Doç. Dr. İbrahim Etem ÇAKIR	Assoc. Prof. İbrahim Etem ÇAKIR
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Atatürk University (Turkey)
Doç. Dr. Levent DZC	Assoc. Prof. Levent DZC
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (Türkiye)	Bolu Abant İzzet Baysal University (Turkey)
Doç. Dr. Mahmut AKKOR	Assoc. Prof. Mahmut AKKOR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Raif İVECAN	Assoc. Prof. Raif İVECAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Raşit GÜNDOĞDU	Assoc. Prof. Raşit GÜNDOĞDU
Sağlık Bilimleri Üniversitesi (Türkiye)	University of Health Sciences (Turkey)
Doç. Dr. Sezai ZTAş	Assoc. Prof. Sezai ZTAş
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Tekirdağ Namık Kemal University (Turkey)
Doç. Dr. Tahir SEVİNÇ	Assoc. Prof. Tahir SEVİNÇ
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Vahibe Türkan DOĞRUÖZ	Assoc. Prof. Vahibe Türkan DOĞRUÖZ
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Abdülkerim ASILSOY	Dr. Abdülkerim ASILSOY
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Adem BAşPINAR	Dr. Adem BAşPINAR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Aylin DOĞAN	Dr. Aylin DOĞAN
Harran Üniversitesi (Türkiye)	Harran University (Turkey)
Dr. Aziz KILIÇ	Dr. Aziz KILIÇ
İnönü Üniversitesi (Türkiye)	İnönü University (Turkey)
Dr. Bülent ATALAY	Dr. Bülent ATALAY
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Dr. Deniz GÜNER	Dr. Deniz GÜNER
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Dilara USLU	Dr. Dilara USLU
Bilecik şeyh Edebali Üniversitesi (Türkiye)	Bilecik şeyh Edebali University (Turkey)
Dr. Emrullah TREN	Dr. Emrullah TREN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Fatih SARIKAYA	Dr. Fatih SARIKAYA
Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Bandırma Onyedil Eylül University (Turkey)

Dr. Fehim KURULOĞLU	Dr. Fehim KURULOĞLU
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Türkiye)	Tokat Gaziosmanpaşa University (Turkey)
Dr. Hasan DEMİRHAN	Dr. Hasan DEMİRHAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Huriye EMEN	Dr. Huriye EMEN
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi (Türkiye)	Muğla Sıtkı Koçman University (Turkey)
Dr. Hüseyin AKSOY	Dr. Hüseyin AKSOY
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (Türkiye)	Karamanoğlu Mehmetbey University (Turkey)
Dr. Hüseyin Serdar TABAKOĞLU	Dr. Hüseyin Serdar TABAKOĞLU
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Kamelya TEKNE	Dr. Kamelya TEKNE
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Mehmet YILMAZATA	Dr. Mehmet YILMAZATA
Belgrad Eğitim Müşavirliği (Sırbistan)	Belgrad Education Consultancy (Serbia)
Dr. Mesut KARAKULAK	Dr. Mesut KARAKULAK
Ordu Üniversitesi (Türkiye)	Ordu University (Turkey)
Dr. M. Fatih ÇALIŞIR	Dr. M. Fatih ÇALIŞIR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)
Dr. Murat ÖZKAN	Dr. Murat ÖZKAN
Ordu Üniversitesi (Türkiye)	Ordu University (Turkey)
Dr. Mustafa DUMAN	Dr. Mustafa DUMAN
Uşak Üniversitesi (Türkiye)	Uşak University (Turkey)
Dr. Nazlı ALTUNSOY	Dr. Nazlı ALTUNSOY
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Olcay TURAN	Dr. Olcay TURAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Pınar KAYA TAN	Dr. Pınar KAYA TAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Serkan TÜRKMEN	Dr. Serkan TÜRKMEN
Çanakkale 18 Mart Üniversitesi (Türkiye)	Çanakkale 18 Mart University (Turkey)
Dr. Şeyma AFACAN	Dr. Şeyma AFACAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Tarık ÖZÇELİK	Dr. Tarık ÖZÇELİK
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Tuğba Gökçe BALCI	Dr. Tuğba Gökçe BALCI
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Umut ÜREN	Dr. Umut ÜREN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Yavuz SÖYLEMEZ	Dr. Yavuz SÖYLEMEZ
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)

--	--

Rumeli Tarih 2022.4 (Haziran/June) HAKEMLERİ / REFEREES

Prof. Dr. Mustafa BALCI	Professor Mustafa BALCI
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Doç. Dr. Erdem GÜVEN	Assoc. Prof. Erdem GÜVEN
Kastamonu Üniversitesi (Türkiye)	Kastamonu University (Turkey)
Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ	Assoc. Prof. Sezai ÖZTAŞ
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Tekirdağ Namık Kemal University (Turkey)

DİZİNLER / INDEX

Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi aşağıdaki dizinlerce taranmaktadır.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

EDİTÖRDEN	XI
EDITOR'S NOTE	XII
2022.04.01. Yılmazata, M.: Regional economic integration: Chances and challenges for Kosovo and the neighbouring republics of former Yugoslavia / Bölgesel ekonomik entegrasyon: Kosova ve eski Yugoslavya'nın komşu cumhuriyetleri için fırsatlar ve zorluklar.....	1
2022.04.02. Tuncer, H.: Three Odes Dedicated to Küçük Hüseyin Pasha, Foster Brother of Sultan Selim III / Sultan III. Selim'in Sütkardeşine İthaf Edilen Üç Kaside.....	13
2022.04.03. Ayaz, E. & Ayaz, Y.: Edirne Vatandaş Gazetesi'ne Göre Demokrat Parti Döneminde Batı Trakya Meselesi (1954-1960) / According to Edirne Citizen Newspaper, Western Thrace Issue in the Democratic Party Era (1954-1960)	22
2022.04.T1. Nuh, A.: Tarık Özçelik (2022). Basiret Gazetesi Penceresinden 93 Harbi'nde İstanbul'da Rumeli Göçmenleri, Ed. Osman Durmaz, İstanbul: DBY Yayınları, Birinci Baskı, 110 sayfa, ISBN: 978-625-7471-66-4.	28

RUMELI JOURNAL OF
HISTORICAL STUDIES
ISSN : 2717-9370

EDİTÖRDEN

Kıymetli okuyucu,

2020 Aralık sayısı ile yayın hayatına merhaba demiş olan *Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2022 Haziran sayısı ile üç yılını tamamlamaktadır. Bu vesile ile dergimize teveccüh göstererek katkıda bulunan yazar ve hakem kadromuza teşekkür etmek isteriz.

Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi'nin 2022 Haziran sayısı üç araştırma makalesi ile tarih alanında çalaşanların ilgisine sunulmuştur. Bu sayıda yer alan makaleler şunlardır:

2022.04.01. Yılmazata, M.: Regional economic integration: Chances and challenges for Kosovo and the neighbouring republics of former Yugoslavia / Bölgesel ekonomik entegrasyon: Kosova ve eski Yugoslavya'nın komşu cumhuriyetleri için fırsatlar ve zorluklar

2022.04.02. Tuncer, H.: Three Odes Dedicated to Küçük Hüseyin Pasha, Foster Brother of Sultan Selim III / Sultan III. Selim'in Sütkardeşine İthaf Edilen Üç Kaside

2022.04.03. Ayaz, E. & Ayaz, Y.: Edirne Vatandaş Gazetesi'ne Göre Demokrat Parti Döneminde Batı Trakya Meselesi (1954-1960) / According to Edirne Citizen Newspaper, Western Thrace Issue in the Democratic Party Era (1954-1960)

2022.04.T1. Nuh, A.: Tarık Özçelik (2022). Basiret Gazetesi Penceresinden 93 Harbi'nde İstanbul'da Rumeli Göçmenleri, Ed. Osman Durmaz, İstanbul: DBY Yayınları, Birinci Baskı, 110 sayfa, ISBN: 978-625-7471-66-4.

2022 Aralık sayısı için makale, tercüme ve kitap kritiği türünden çalışmaları kabul alan *Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi*'nin bir sonraki sayısı için siz değerli araştırmacıların katkılarını bekliyoruz. Yeni sayımızın tarih bilimi alanında katkı sağlamasını temenni ederiz.

Başarı ve mutluluk dileklerimizle...

Rumeli Tarih Yayın Editörleri

Adres	Address
<i>Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi</i>	<i>Rumeli Journal of Historical Studies</i>
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8	Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714	Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-posta: editor@rumelitarih.com	e-mail: editor@rumelitarih.com,
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616	phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

RUMELI JOURNAL OF
HISTORICAL STUDIES
ISSN : 2717-9370

EDITOR'S NOTE

Dear readers,

Rumeli Journal of Historical Studies, which started its publication life with the December 2020 issue, has been completing its third year with the 2022 June issue. We would like to take this opportunity to thank our authors and referees for their contributions to our journal.

The 2022 June issue of the Rumeli Journal of Historical Studies was presented to the attention of those working in the field of history with three research articles. The articles in this issue are:

2022.04.01. Yılmazata, M.: Regional economic integration: Chances and challenges for Kosovo and the neighbouring republics of former Yugoslavia / Bölgesel ekonomik entegrasyon: Kosova ve eski Yugoslavya'nın komşu cumhuriyetleri için fırsatlar ve zorluklar

2022.04.02. Tuncer, H.: Three Odes Dedicated to Küçük Hüseyin Pasha, Foster Brother of Sultan Selim III / Sultan III. Selim'in Sütkardeşine İthaf Edilen Üç Kaside

2022.04.03. Ayaz, E. & Ayaz, Y.: Edirne Vatandaş Gazetesi'ne Göre Demokrat Parti Döneminde Batı Trakya Meselesi (1954-1960) / According to Edirne Citizen Newspaper, Western Thrace Issue in the Democratic Party Era (1954-1960)

2022.04.T1. Nuh, A.: Tarık Özçelik (2022). Basiret Gazetesi Penceresinden 93 Harbi'nde İstanbul'da Rumeli Göçmenleri, Ed. Osman Durmaz, İstanbul: DBY Yayınları, Birinci Baskı, 110 sayfa, ISBN: 978-625-7471-66-4.

We are waiting for the contributions of you, valuable researchers, for the next issue of the Rumeli Journal of History Studies, which accepts articles, translations and book critiques for the December 2022 issue. We hope that our new issue will contribute to the field of historical science.

We hope you enjoy this first issue, and please join us in the future,

Editors, *Rumeli Journal of Historical Studies*

01. Regional economic integration: Chances and challenges for Kosovo¹ and the neighbouring republics of former Yugoslavia

Mehmet YILMAZATA²

APA: Yılmazata, M. (2022). Regional economic integration: Chances and challenges for Kosovo³ and the neighbouring republics of former Yugoslavia. *Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi*, (4), 1-11. DOI: 10.5281/zenodo.7154273

Summary

With the disintegration of Yugoslavia, the economic infrastructure of its successor states became seriously damaged. Kosovo, a small landlocked area with limited means for economic growth could enhance its economic leverage by means of regional integration with neighbouring countries. The successor states of Yugoslavia are facing similar economic challenges. Trade data is suggesting that the enhancement of economic and trade relations between Kosovo and regional countries as well as closer economic relations with the EU and integration into supranational economic institutions (WTO etc.) will have upside effects for Kosovo's economy as well as for the region. In order to provide the reader with a general picture of the areas economic problems, the so-called three sector model has been chosen. Furthermore, Kosovo's economy has been put into a historical perspective regarding different economic indicators of the area of former Yugoslavia as all economic activity was and is still closely linked to regional factors. Data indicates that only the revival and development of traditional trade, production and supply chains will contribute to growth, prosperity and stability.

Bölgesel ekonomik entegrasyon: Kosova ve eski Yugoslavya'nın komşu cumhuriyetleri için fırsatlar ve zorluklar

Öz

Yugoslavya'nın dağılım sürecine müteakip, bütün halef devletlerinin ekonomik altyapısı ciddi biçimde hasar görmüştür. Denize doğrudan bağlantısı olmayan ve iktisadi gelişim potansiyeli düşük olan Kosova bölgesi, ekonomisini bölgesel işbirlik ve kalkınma girişimler sayesinde tanzim edebilir. Binaenaleyh, Yugoslavya'nın diğer halef devletleri de benzer iktisadi sorunlar ile karşı karşıya kalmıştır. Elde mevcut ticari istatistikler, Kosova'nın iktisadi ve ticari ilişkilerini bölgesel bazda gelişmesi halinde, aynı zamanda DTÖ gibi beynelmillel iktisadi teşekküller ile münasebetlerini geliştirdiği takdirde müspet etki oluşturabileceğine dair işaret etmektedir. Bölgenin genel ekonomik sorunları hk. farkındalık oluşturmak amacıyla üç sektör modeli tatbik edilmiştir. Ayriyeten Kosova'nın ekonomisi tarihi perspektifte gösterilmiştir; eski Yugoslavya coğrafyasının bölgesel ekonomik aktiviteleri çeşitli endikatörlerle sunulmuştur. Elde mevcut veriler, bölgenin ancak geleneksel ticari ilişkileri canlandırıp üretim ve dağıtım zincirlerini canlandırdığı takdirde istikrara kavuşabileceği, sürdürülebilir bir büyümeyi yakalanabileceği işaret etmektedir.

¹ This designation is without prejudice to positions on status, and is in line with UNSCR 1244 and the ICJ Opinion on the Kosovo (unilateral) declaration of independence

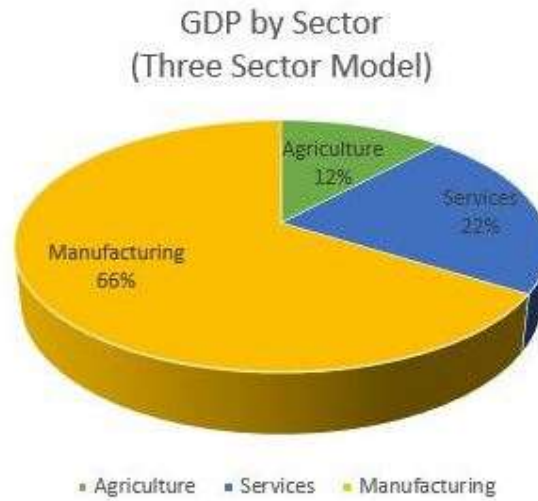
² Dr., Belgrad Eğitim Müşavirliği (Belgrad, Sırbistan), mehmetyilmazata@gmail.com, ORCID ID: 000-0002-4115-5477 [Makale kayıt tarihi: 15.12.2021-kabul tarihi: 01.06.2022]

³ This designation is without prejudice to positions on status, and is in line with UNSCR 1244 and the ICJ Opinion on the Kosovo (unilateral) declaration of independence

The three sector model: the example of Kosovo

For reasons of simplicity it is assumed that the economy of any given area consists of three basic sectors: agriculture, services and manufacturing⁴. Within the scope of a simple three sector theory model analysis, the composition of Kosovo's GDP can be summarized as a consumer driven, largely service orientated small regional economy. (ASK, Statistical Yearbook, 2015, 7) Agriculture is providing roughly 40 per cent of the workforce but comprising just 12 per cent of total GDP. The share of the manufacturing sector in total GDP consists of 22 per cent but is facing challenges of low productivity, a small consumer base and liquidity issues. (ASK database, 2021) The service sector, with 67 per cent of GDP share is the driving part for the consumer economy. It is significant for job creation and supported by transfer payments (official and unofficial.) (ASK, Statistical Yearbook, 2015, 12)

GDP by Sector (Three Sector Model)

Source: own work, compiled from data provided by the Kosovo Agency of Statistics

Kosovo: Background information on economic characteristics

Kosovo's economy can be characterized as a small middle income economy with transfer payments supporting consume as a driver of local economy. According to the World Bank, Kosovo's GNI (Gross National Income) in 2014 amounted to \$3,990⁵. After the wars that resolved in the dissolution of Yugoslavia, the production and supply chains for the area as a whole have been severely damaged. Besides Kosovo's local and close area production and supply chain being severely disrupted, basic economic issues as currency and financial policy had been left in shambles, too. (Woodward, 1996, 356) As the banking system was defunct, Kosovo basically became a cash based economy, a pattern that partially is continuing until today, lessening the level of control regarding illicit flows of money.

⁴ The three sector theory, developed by Alan Fisher is assuming that economic activity can be divided into three main sectors. Within that scope, economic processes are interactively shifting from the primary, through the secondary and finally to the tertiary sector. In other words, raw materials are gathered, processed through industrial input and further enhanced through service input.

⁵ The World Bank definition for middle income economies is a per capita income of more than \$1,045 but less than \$12,736 GNI

⁶ Kosovo Agency of Statistics, Database. At: <https://askdata.rks-gov.net/PXWeb/pxweb/en/askdata/>

Furthermore, the German Mark respective the Euro had de-facto replaced the Yugoslav Dinar. Subsequently, Kosovo adopted the Euro as currency which means that labour market and money policies have to be harmonized with the respective legislation of the European Central Bank. (Svetchine, 2005, 233-42)

All three economic sectors (service, agriculture, and manufacturing) are supported by transfer payments, boosting economic growth. The rate of foreign direct investments (FDI) remains dissatisfactory low and could be enhanced if greater levels of transparency and legal security would be provided to prospective investors.⁷

Agriculture

Agriculture's share in the area's GDP still comprises about 12 per cent but provides roughly 40 per cent of employment. While having an important contribution towards overall employment, it has to be noted that only a part of the workforce is formally employed in the agricultural sector. While informal employment in the agricultural sector is providing jobs to people who would otherwise have no means of participating to the production process, official unemployment rates are distorted⁸. Nevertheless, it should be noted that small farms still provide an important role in preserving the social fabric of rural areas.

Within that scope, The average farm size of 1, 5 ha in Kosovo is disproportionally small on international standards with the average size of farms in the EU-27 being 14, 5 ha.⁹ This reduces opportunities for the agricultural sector to contribute towards overall growth. With small farm sizes, often focusing on subsistent production, the productivity of the agricultural sector is limited. Furthermore, while Kosovo is still being spared the exposure to international rivalry on the agricultural market due to special clauses in the SAA, agriculture is providing only niche markets as winery in terms of export relevant production. (European Council, Interinstitutional File:2015/0095, Article 34, 2015)

According to the FAO, agriculture accounts for roughly 16 per cent of Kosovo's exports, nevertheless, agricultural products continue to be imported into Kosovo (25 per cent of total imports) which is having negative implications for the balance of payment. The GoK is addressing this challenge through the implementation of the Agriculture and Rural Development Plan (ARDP) for 2009-13, supported by the European Fund for Agriculture and Rural Development. The focal points of the ARDP are listed as following: altering competitiveness and efficiency of agricultural production for import substitution through improving processing and marketing of agricultural products; setting higher quality and hygiene standards; addressing infrastructural issues, heighten environmental standards and the quality of life in rural areas; creating employment through rural diversification and the alignment of Kosovo's agriculture with that of the EU.¹⁰

⁷ Transparency Cefta Website. At: <http://transparency.cefta.int/faq/general/>

⁸ Informal Employment in the Agricultural Sector: In developing countries as well as emerging markets, informal employment in the agricultural sector often provides employment to persons outside the formal workforce with youth and women often consisting a significant part of the labor force. As neither social security benefits are paid nor are they appearing in official statistics, the real unemployment rate is misrepresented.

⁹ http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agriculture_statistics_-_the_evolution_of_farm_holdings#Analysis_of_farms_according_to_farm_size_in_terms_of_area

¹⁰ http://www.mbpzhr-ks.net/repository/docs/743026_Agriculture_and_Rural_Development_Plan_2009-13.pdf (p.7)

Industry/Manufacturing Sector

Yugoslavia since the 1950's did actively encourage the development of heavy as well as light industries. This policy reflected itself through the establishment and/or enhancement of state owned factories, including the Trepca mines. (Chittle, 1975, 16)

Within that policy scheme, Yugoslavia did seek to enhance the local production of strategic assets (i.e. the defence and car industry). The industrialization process in Kosovo began to accelerate after the adoption of the new Yugoslav constitution in 1974. With Kosovo being a receiver of net fiscal transfers within Yugoslavia, the enhancement of the power base of the local (Kosovar) leadership level of the League of Communists of Yugoslavia (Stranka Komuniste Jugoslavije/SKJ) led to an increasing activity in the autonomous provinces building and producing sector. (Palairat/ Sadiku, 1992, 897-912)

After the dissolution of Yugoslavia and the conflict in Kosovo, the industrial base was severely damaged. Kosovo was basically forced to start industrial production from scratch. The disruption of closely linked industrial production and supply chains led to a breakdown of the industry in Kosovo as well as in neighboring areas in an area that had once been a single market. (Woodward, 1996, 356) The pre-war export of mining products from Kosovo to other former Yugoslav Republics with prices under world market level discouraged the development of local accumulation and production processes which weakened the chance for industrial entities to survive without backing from the central government. (Reuter, 1982, 68) One of the biggest problems remaining is not only the lack of capital (financial/human/production) but also the small size of the local economy as a consumer base. (Fejza/ Livoreka/ Bajrami, 2017, 33-48)

The manufacturing sector (including the building sector) with 22 per cent of GDP share is occupying a relatively small share in Kosovo's economy. It should be considered that the relocation of production processes from industrialised to developing countries and the outsourcing of related operations, together with the rise of the e-economy does show a similar picture for EU countries. In 2013, the average industrial production in the EU (EU-28) accounted for 19, 1 per cent of GDP, if the building sector is included, the share rises to 24, 8 per cent.¹¹ On the other hand, the productivity level in the manufacturing sector in Kosovo is not as high as the EU average.

Despite the re-distribution of industrial production on a global scale, the United Nations Industrial development Organisation is pointing out that one in six jobs globally are generated by the manufacturing sector. While the share of industry is declining in developed countries, manufacturing related services and the developing of high-tech industrial processes are mitigating the aforementioned fall. It is assumed that less developed countries have the potential to enhance their share of industry while investing into the agroindustry while middle income countries are encouraged to invest into basic industries. (UNIDO, 2013, 1) The current state of the global economy with financial liquidity issues limiting growth expectations is posing a challenge to (re-)industrialisation efforts.

Kosovo's industrial base remains limited. It has to be noted that the building sector which has been growing constantly has been included into the manufacturing sector. Industry excluding mining and the building sector is amounting only for 10, 3 per cent of GDP. (ASK, Statistical Yearbook, 2015, 221) The local government, within its National Development strategy seeks to support the re-industrialization process through incentives or subsidies. Furthermore, legal issues as privatization are to be addressed.

¹¹ http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/National_accounts_and_GDP/de

Foreign financed development activities in the energy sector could provide larger growth potential if liquidity is provided. This is dependent on the development of the financial sector on a global base.

The Service Sector

The Service sector with 67 per cent of GDP share is the driving part for the consumer economy. It is significant for job creation and supported by transfer payments (official and unofficial.) Without transfers, the economic growth potential for the service sector as well as for Kosovo's economy as a whole would be diminished significantly.

The service sector is the only sector which is providing upside (positive) effects on the balance of trade. Tourism revenues are a significant part of the positive effects with the diaspora being an important impact. (OECD, 2013,22) Furthermore the service industry in Kosovo has been developing a niche market that comprises communications (call centres) and electronic infrastructure services (programming services etc.). The aforementioned fields are profiting from the low level of wages in Kosovo but also from the pool of technologically and linguistically skilled young workforce. Kosovo has potential to profit from outsourcing processes in industrialized countries provided it enhances investments into the educational sector. (Hoti, 2018,24) On the other hand, a skilled workforce in the service sector can only be expected to remain in Kosovo if wages are gradually enhanced within a satisfactory income generation process. Rising wage levels, though, are lowering the attractiveness of the service sector for foreign investors.

In the employed GDP analysis model tax revenues have been included into the service sector. A rising level of fiscal control would therefore enhance the economic growth potential for the service sector provided that no over-taxation is developing. In that case, incentives for the private sector to invest into the service sector would be diminished significantly.

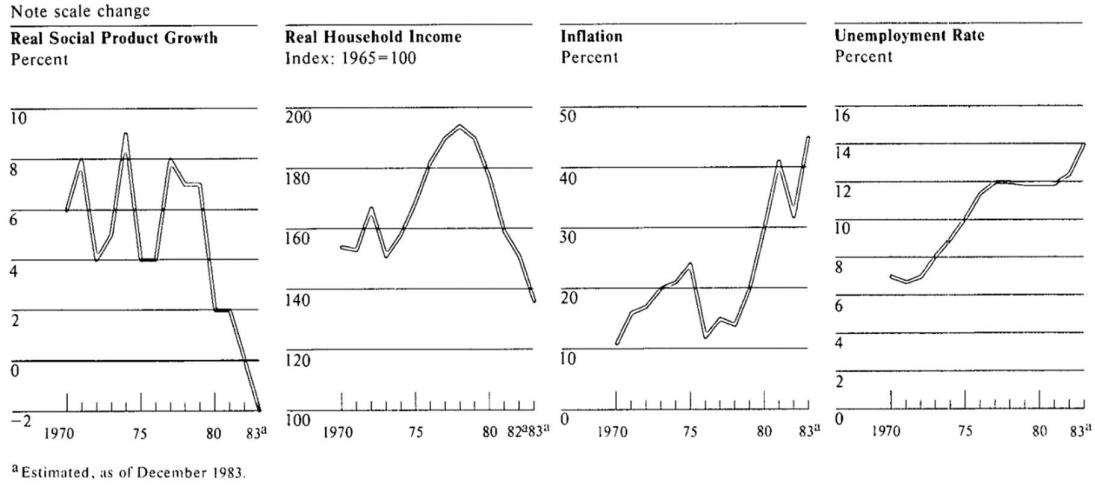
Share of GDP by activities

3		Share of GDP by activities
4		2014
5	A Agriculture, forestry and fishing	11.9
6	B Mining and quarrying	2.1
7	C Manufacturing	10.3
8	D Electricity, gas, steam and air conditioning supply	2.8
9	E Water supply; sewerage, waste management and remediation activities	0.8
10	F Construction	6
11	G Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles	12.4
12	H Transportation and storage	3.5
13	I Accommodation and food service activities	0.9
14	J Information and communication	2
15	K Financial and insurance activities	4
16	L Real estate activities	9
17	M Professional, scientific and technical activities	1.4
18	N Administrative and support service activities	0.6
19	O Public administration and defence; compulsory social security	9
20	P Education	3.9
21	Q Human health and social work activities	1.8
22	R Arts, entertainment and recreation	0.4
23	S Other service activities	0.2
24	T Activities of households as employers; undifferentiated	-
25	BVSH me çmime bazë	82.9
26	Taxes on product	17.1
27	Subsidies	..
28	Gross Domestic Product	100

Source: own work, compiled from data provided by the Kosovo Agency of Statistics

Brief overview on the characteristics of the economy of the former Yugoslavia and Kosovo

The economy of the former Yugoslavia was defined by divergent trends: high but fragile economic growth linked to credit growth, wage-price inflation, accelerating foreign debt and closely linked production supply chains for its economic output. (Woodward, 1996, 331) Yugoslavia experimented with a distinctive model of workers' self-management (radnicko samouprave) and within the scope of its federal structure established transfer mechanisms between more and less developed regions. (Flaherty, 1992, 92-108)

*Domestic Economic Indicators SFR Yugoslavia 1970-1983***Figure 3**
Yugoslavia: Domestic Economic Indicators, 1970-83

Source: World Bank (World Bank, Indicators)

Closely linked industrial production and supply chains in the area all over the country were severely disrupted or broken after the disintegration of Yugoslavia. (Dallago/ Uvalic, 1998, 71-90) While a large number of Yugoslav producers including those in Kosovo exported goods to international markets, dependency on local buyers and suppliers as well as on local financing led to the collapse of production after the outbreak of the war. Only producers that were exporting a significant amount of their goods (i.e. the machine industry in Slovenia) and therefore were in the position to secure foreign credits could adapt themselves to changing conditions. (Boduszyński, 2010,135)

As already indicated, Kosovo was a net transfer receiving entity within Yugoslavia's regional inter-republic fiscal adjustment system. The establishment and/or enhancement of state owned factories, including the Trepca mines, led to a certain level of industrialisation that was supported with subvention mechanisms. (Bombelles, 1991,439-465) Nevertheless, the income level in Kosovo remained low within the area, leading to economic migration within Yugoslavia as well as abroad. (Boduszyński, 2010,67) After the disintegration of Yugoslavia and the conflict in Kosovo, unresolved legal issues as disputes regarding the property of state owned enterprises and high levels of intransparency are additional factors to hinder economic growth. Up to the present day, Kosovo continues to be dependent on net transfers and remittances from its diaspora as well as the international community.

Kosovo: limited local opportunities

In light of all factors specified above, Kosovo is landlocked, its small industrial base has become largely dysfunctional after the conflict and with its small population possesses only limited growth potential. Kosovo, possessing limited production factors and only a relatively small consumer base is affected more by external factors and greater vulnerability than bigger economic entities. (Fejza, 2013, 53) The WTO is acknowledging that small states are more sensible to external shocks and is proposing appropriate policies regarding foreign trade. (Schiff, 2003, 7) Using the Euro as currency without having leverage in

deciding on monetary policy is limiting Kosovo's means of control regarding economic policy and its sovereignty regarding monetary policy but is also contributing towards reducing vulnerability to exogenous shocks. However, for Kosovo, the usage of the Euro as currency unit is shielding Kosovo from inflationary pressure, reduces transaction costs and helps in securing macroeconomic stability. (Badiviku-Pantina/Berisha-Namani, 2009, 343-353) Currently Kosovo is a net importer of finished goods, even the number of intermediary goods¹² is relatively low in relation to its GDP. As assumed before, statistical data points out that Kosovo's economy is mainly driven by consumption supported by transfer payments (official and non-official).

Key Trade Partners Kosovo 2005-2013

TAB 19.9: KEY PARTNERS IN KOSOVO IN 2013

Country	Exports	%	Imports	%	Trade balance
Italy	74.363	25,3	228.519	9,3	-154.156
Albania	43.774	14,9	110.597	4,5	-66.823
India	28.953	9,9	14.429	0,6	14.523
FYR Macedonia	26.139	8,9	185.020	7,6	-158.880
Montenegro	17.310	5,9	11.387	0,5	5.923
Serbia	14.463	4,9	285.356	11,7	-270.892
Germany	10.985	3,7	252.594	10,3	-241.609
Turkey	7.393	2,5	204.922	8,4	-197.529
Total	293.842	100,0	2.449.064	100,0	-2.155.221

Source: Statistical Yearbook of Kosovo 2015

Regional economic integration: the case for Kosovo

Kosovo's economic integration process towards the EU in scope of the Stabilisation and Association Agreement (SAA) is a big step on overcoming isolation and integrate its economy in an international scale. (European Council, Interinstitutional File:2015/0095, 2015) A possible membership for Kosovo in international institutions as the World Bank, the International Monetary Fund, the European Bank of Reconstruction and Development etc. is a positive development as access to funding and participation in information exchange mechanisms will contribute towards enhancing opportunities for growth potential. (Rose, 2005, 682-698) However, Kosovo is recording a chronic negative foreign trade and a negative current account balance, is dependent on transfers and possesses a limited potential to export goods. A possible membership in the World Trade Organisation, while currently unlikely due to the international status of Kosovo, might have beneficial impacts as shown on the example of other small economies. Nevertheless, Kosovo is taking steps towards technical preparation.¹³ (Eustrade database)

Free trade agreements with several regional states (Albania, Bosnia-Herzegovina, FYR of Macedonia, Moldova, Montenegro, Serbia) within the scope of CEFTA and the Stabilisation and Association Agreement with the EU have had beneficial effects for the development of Kosovo's trade relations. (Transparency Cefta) A greater inclusion of Kosovo with other regional states, especially Serbia (a development that is dependent on political developments) might help to establish or re-create

¹² An intermediate good is used in the eventual production of a final good, or finished product. (i.e. parts for a car that is assembled in another country)

¹³ http://www.eustrade-ks.eu/kosovo_content_3715498.html

production and distribution chains in the area of the former Yugoslavia and help Kosovo to regain economic growth potential.

It can be constituted that the EU-facilitated dialogue between Kosovo and Serbia did led to upside effects regarding the volume of trade between both sides as restrictions regarding the movement of goods and persons were partially removed and customs agreements were reached. While the trade balance for Kosovo towards Serbia remained negative, (2013: -270.892.000 Euro) mirroring the countries underperforming producing sector, trade with Serbia continued to accelerate and increase in volume: between the years 2005-2013, imports from Serbia increased in an average rate of 12 per cent per annum, while exports to Serbia increase in an average rate of 7 per cent. (ASK, Statistical Yearbook, 2015, 208) Declines in the years 2008 and 2013 were politically motivated and were compensated for in the following period. (Demjaha,2016,181-96) Increasing trade will not lead only to closer cooperation but may also contribute towards the improvement of bilateral relations. In 2013, Serbia did remain Kosovo's biggest import partner with 11, 7 per cent of total imports.

Kosovo-Serbia Trade Volume 2005-2013

TABELA 19.15: FLOW OF GOODS IN TRADE WITH SERBIA

('000 €)

Period	Exports	%	Difference	Imports	%	Difference	Trade balance
2005	8.158	14,5	-18,9	152.257	13,2	-5,6	-144.099
2006	20.910	18,9	156,3	191.053	14,6	25,5	-170.143
2007	19.280	11,7	-7,8	222.534	14,1	16,5	-203.254
2008	9.893	5,0	-48,7	208.951	10,8	-6,1	-199.058
2009	3.504	2,1	-64,6	210.901	10,9	0,9	-207.397
2010	3.941	1,3	12,5	260.471	12,1	23,5	-256.530
2011	7.198	2,3	82,7	254.917	10,2	-2,1	-247.719
2012	14.968	5,4	107,9	278.388	11,1	9,2	-263.420
2013	14.463	4,9	-3,4	285.356	11,7	2,5	-270.892

Source: Statistical Yearbook of Kosovo 2015

It is remarkable, that imports from Albania are only at roughly at half the level in comparison with imports from Serbia. In 2013, Kosovo imported goods and services worth 285.356.000 Euro from Serbia while imports from Albania were only accounted as 110.595.000 Euro. Likewise, the growth in imports from Albania between the years 2005 and 2013 increased in an average rate of only 3 per cent per annum while exports to Albania from Kosovo increased roughly 12 per cent in the aforementioned time period. (ASK, Statistical Yearbook, 2015, 207) Nevertheless, it should be stated that goods from Italy with a volume slightly less than from Serbia are imported via Albania, furthermore, the relatively low production capacity of Albania has to be taken into consideration.

Kosovo-Albania Trade Volume 2005-2013

TABELA 19.11: FLOW OF GOODS IN TRADE WITH ALBANIA

('000 €)

Period	Exports	%	Difference	Imports	%	Difference	Trade balance
2005	5.784	10,3	222,6	18.093	1,6	-10,6	-12.309
2006	12.645	11,4	118,6	23.108	1,8	27,7	-10.463
2007	20.799	12,6	64,5	35.262	2,2	52,6	-14.463
2008	21.113	10,6	1,5	59.632	3,1	69,1	-38.519
2009	26.182	15,8	24,0	58.385	3,0	-2,1	-32.203
2010	30.841	10,4	17,8	69.714	3,2	19,4	-38.873
2011	34.566	10,8	12,1	96.400	3,9	38,3	-61.834
2012	40.180	14,6	16,2	110.528	4,4	14,7	-70.347
2013	43.774	14,9	8,9	110.597	4,5	0,1	-66.823

Source: Statistical Yearbook of Kosovo 2015

The successor states of the former Yugoslavia are facing similar challenges in their respective economies: unemployment, low levels of economic growth, high public debt, low levels of foreign direct investment and budget deficits. (Gagnon, 2010, 23-39) About 80 per cent of regional trade is being conducted between the successor states of Yugoslavia and the EU. The revival of pre-war institutional and trade links between regional companies as well as shared linguistic and cultural links are having positive effects on the establishment of commercial links. (Tradingfloor, 2016)

SFR Yugoslavia 1989: Foreign and Inter-republic trade

Table 2.3 Foreign sales in 1989 (% of net material product)

	Exports of goods and services	Shipments to other republics	Total
Croatia	23.3	51.8	75.1
Macedonia	17.4	64.4	81.8
B&H	21.1	48.5	69.6
FRY	20.7	47.4	68.1
Slovenia	24.6	56.4	81

Source: The wiiw Balkan Observatory At: <http://www.wiiw.ac.at/federal-republic-yugoslavia-trade-potentials-and-comparative-advantages-dlp-3343.pdf>**Conclusion**

Trade data as well as general indicators included in the three sector model are clearly showing a remarkable continuance of relations between trading partners in the former Yugoslav Republics if compared to pre-war data. While countries as Italy, Germany and Turkey used to be important trading partners for Yugoslavia, a comparison between pre-war intra-republic commerce and post-war trade activities show similar patterns for all the successor states of Yugoslavia. (Jovic/Zdravkovic/Dragutinovic-Mitrovic, 2001,10) While volume and product diversity should not be compared on a total basis, a revival of regional trade links will contribute positively towards

development perspectives for Kosovo and the region as a whole. Therefore, a revival of regional supply and production chains coupled with greater integration into global trade and international institutions are likely to contribute to positive economic growth as well as political stability. Neither the area of Kosovo nor the neighbouring states are likely to register any significant sustainable growth factors without re-establishing durable trade links on all levels. Summarized, adam smith's classical theorem that mutual trade activities do benefit all parties can be clearly shown on the example of Kosovo and other former Yugoslav Republics.

References

- Badiviku-Pantina, M./Berisha-Namani, M. (2009). Costs and Benefits of Euroization in Kosovo. *Lex et Scientia. International Journal* .16 (2). 343-353.
- Boduszyński, P.M. (2010) Regime Change in the Yugoslav Successor States: Divergent Paths toward a New Europe. John Hopkins University Press.
- Bombelles, J. T. (1991). Federal aid to the less developed areas of Yugoslavia. *East European Politics and Societies*, 5(3), 439-465.
- Chittle, C.R. (1975). The industrialization of Yugoslavia under the workers' self-management system: Institutional change and rapid growth. *Kiel Working Papers*, No. 26.
- Dallago, B., & Uvalic, M. (1998). The distributive consequences of nationalism: The case of former Yugoslavia. *Europe-Asia Studies*, 50(1), 71-90.
- Demjaha, A. (2016). Inter-ethnic relations in Kosovo. *Seeu Review*, 12(1).
- Fejza, E. (2013). Growth strategies of food industry in Kosovo. *International Journal of Management Cases*, 15 (3), 53-60
- Fejza, V., Livoreka, R., & Bajrami, H. (2017). Analyzing consumer behavior in banking sector of Kosovo. *Eurasian Journal of Business and Management*, 5(4), 33-48.
- Flaherty, D. (1992). Self-management and the future of socialism: Lessons from Yugoslavia. *Science & Society*, 56(1), 92-108.
- Gagnon V. P. (2010). Yugoslavia in 1989 and after. *Nationalities Papers*, 38(1), 23-39.
- Jović, M., Zdravković, M., Dragutinović-Mitrović R. (2001) Federal Republic Yugoslavia: Trade Potentials and Comparative Advantages, The wiiw Balkan Observatory, Working Papers 010. At: <http://www.wiiw.ac.at/federal-republic-yugoslavia-trade-potentials-and-comparative-advantages-dlp-3343.pdf> (DoA: 12.12.2021)
- Kosovo Agency of Statistics (2015). Gross Domestic Product by Expenditure Approach, 2008 - 2013 . At: <https://ask.rks-gov.net/media/2527/gross-domestic-product2008-2014.pdf> (DoA: 12.12.2021)
- Kosovo Agency of Statistics (2015). Surveys on Non-observed Economy in Kosovo. At: <https://ask.rks-gov.net/media/4773/surveys-on-non-observed-economy.pdf> (DoA: 12.12.2021)
- Kosovo Ministry of Agriculture, Forestry and Rural Development (2009). Agriculture and Rural Development Plan 2009- 13.
- OECD. (2013) Private Sector Development. Project Insights. Assessment of the Kosovo Innovation System.
- Palairat, M. /Sadiku R. (1992) A case study in the industrialisation of Kosovo. *Soviet Studies*, 44(5), 897-912.
- Reuter, J. (1982) Die Albaner in Jugoslawien. Oldenbourg
- Rose. A. (2005) Which International Institutions Promote International Trade? *Review of International Economics*, 13 (4), 682-698

- Schiff, M. (2002). Regional Integration and Development in Small States. World Bank. Policy Research Working Paper 2797.
- Svetchine, M. (2005) Kosovo Experience with Euroization of Its Economy. In: The fifth conference of the Bank of Albania (pp. 233-242).
- UNIDO (2013). Industrial Development Report 2013. Sustaining Employment Growth: The Role of Manufacturing and Structural Change.
- Woodward, Susan L. (1996) Socialist unemployment: the political economy of Yugoslavia, 1945-1990. Princeton University Press

Online References and Databases

Eurostat Database. At:

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics_explained/index.php/Agriculture_statistics_the_evolution_of_farm_holdings#Analysis_of_farms_according_to_farm_size_in_terms_of_area 8DoA: 06.06.2015)

Eurostat Database. at: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/National_accounts_and_GDP/de

Eurotrade Database. At: http://www.eutrade-ks.eu/kosovo_content_3715498.html. (DoA: 16.06.2015)

European Council Database. (2015). Interinstitutional File: 2015/0095 (NLE)At: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10728-2015-REV-1/en/pdf> (DoA: 12.12.2021)

FAO- World Food Programme Database. (2012)
At:http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/Europe/documents/Events_2012/3rdRD/07-Bunjaku_Kosovo_Presentation_Prag_30.05.2012.pdf (DoA: 05.07.2016)

Kosovo Agency of Statistics , Database. At: <https://askdata.rks-gov.net/PXWeb/pxweb/en/askdata/> (DoA:12.12.2021)

Tradingfloor.com website. (DoA:07.07.2016)

Transparency Cefta Website. At: <http://transparency.cefta.int/faq/general/> (DoA. 15.06.2015)

Transparency International Database. At: <https://www.transparency.org/country/#KOS> (DoA: 06.06.2015)

Worldbank Database. At: <https://data.worldbank.org/country/kosovo> (DoA: 12.12.2021)

Worldbank Indicators. At: <https://data.worldbank.org/indicator> (DoA: 12.12.2021)

02. Three Odes Dedicated to Küçük Hüseyin Pasha, Foster Brother of Sultan Selim III

Harun TUNCER¹

APA: Tuncer, H. (2022). Three Odes Dedicated to Küçük Hüseyin Pasha, Foster Brother of Sultan Selim III. *Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi*, (4), 13-21. DOI: 10.5281/zenodo.7154332

Abstract

Küçük Hüseyin Pasha was the foster brother of Sultan Selim III and one of the men very much close to him. Being brought to an important position (chief admiralty) at a considerably young age, Hüseyin Pasha tried to do his utmost for almost 12 years despite the suspicions and rumours circling around his name. There have been found three odes written by different poets, on the occasion of his inauguration as the chief admiral and the evacuation of Egypt from the invading French forces in his last years. All of those three pieces come across in the Ottoman Archives were included among his inheritance and may have possible been transferred to the palace following his demise. In this study, I tried to give information about the life of the pasha and important instances of his career; additionally, examined the three odes mentioned. Although the expressions in the eulogies do not say anything “new” in terms of the any kind of a novel information regarding the period, they can be considered important from the perspective that they should be included in the authors’ works and should be taken into account in the evaluations made related to their poetics.

Keywords: Küçük Hüseyin Pasha, Selim III, ode/qasida, chief admiral, poetics

Sultan III. Selim'in Sütkardeşine İthaf Edilen Üç Kaside

Öz

Küçük Hüseyin Paşa, Sultan III. Selim'in sütkardeşi ve yakın adamlarındandı. Genç yaşta kaptan-ı deryalık gibi önemli bir mevkie getirilen paşa, hakkındaki şüphelere ve iltimas dedikodularına rağmen 12 yıl sürdürdüğünü görevini hakkıyla yerine getirmeye çalıştı. Kaptan-ı derya olarak göreve başlayışı ve son yıllarında yürüttüğü Mısır'ın Fransızlardan tahliyesi harekâtı vesilesiyle hakkında üç ayrı şair tarafından kâğıda dökülen üç kaside bulundu. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde tek dosya içerisinde bulunan üç kaside, paşanın vefatının ardından saraya intikal etmiş olması muhtemel terekesinde yer alıyordu. Bu çalışmada paşanın hayatına ve kariyerinin önemli kesitlerine dair bilgi verilmeye çalışıldı; ayrıca sözü edilen üç kaside içerik bakımından değerlendirildi. Kasidelerde yer alan ifadeler dönem bilgisi açısından “yeni” bir şeyler söylemiyorsa da şairlerinin müellefatına dâhil edilmeleri ve poetikasına mahsus değerlendirmelerde göz önünde bulundurulmaları gerekliliği bakımından önemli kabul edilebilir.

Anahtar kelimeler: Küçük Hüseyin Paşa, III. Selim, kaside, kaptan-ı derya, poetika

1 Öğr. Gör. Dr., İstanbul Medipol Üniversitesi, Ortak Dersler Koordinatörlüğü (İstanbul, Türkiye), benharunt@gmail.com, ORCID ID: [0000-0001-8810-0310](https://orcid.org/0000-0001-8810-0310) [Makale kayıt tarihi: 01.05.2022-kabul tarihi: 01.06.2022]

1. The Life of Chief Admiral Küçük Hüseyin Pasha

One of the important figures in Ottoman maritime affairs was Hüseyin Pasha, who was known by the nicknames² "Küçük" (small) and "Gazi" (veteran). The sources do not have any information about when Küçük Hüseyin Pasha, who is claimed to be of Georgian or Circassian origin³, was born. However, based on the knowledge that he was forty-six years old when he passed away, he was probably born in 1172 according to the Hijri calendar and 1758/59 according to the Gregorian calendar.⁴ Hüseyin Pasha, who was nicknamed "small" due to his small size, was rewarded with the title of admiral and the dynasty son-in-law after he was presented to Mustafa III by Silahdar Ibrahim Pasha of Akhaltsikhe in 1767-1768. This was the beginning of a turning point that opened the gates of the palace to the pasha, who earned great titles during his short life. Küçük Hüseyin, who first studied in the Enderun (a special school in the Ottoman palace) subsequently went into the service of Şehzade (prince) Mehmed, the brother of Prince Selim. His fate changed on April 7, 1789 when Selim III assumed the throne. After performing his duties as attendant officer and dresser (*mabeynci* and *tebdilci*) in the inner circle of the palace for just 5 or six months, Küçük Hüseyin Agha was appointed chief magistrate. This promotion, which was considered unusual, brought Küçük Hüseyin Agha even closer to Selim III. Hüseyin Agha started to participate in the sultan's engagement drills in Beşiktaş Ihlamur and took part in the efforts of the French ambassador Sebastiani and İshak Bey to reorganize the Ottoman army. This meant that he had earned the affection and appreciation of the sultan. The appointment of Küçük Hüseyin Agha with the rank of vizier on March 10, 1792 to admiral was already a manifestation of the relationship and affection between them. This affection and appreciation was taken one step further; Esma Sultan, daughter of Abdülhamid I, and Küçük Hüseyin Pasha were married on 29 May 1792.

The pasha, who was appointed to the rank of admiral with the vizierate, was still in his early 30s. He did not have adequate maritime experience to be admiral. Furthermore, compared to the age of the other pashas who were appointed to the relevant duty at that time⁵, it was hard not to see that the pasha was highly "praised". As a matter of fact, he continued his duty for almost 12 years until his demise at the end of 1803. Despite his relative inexperience, the appointment of Hüseyin Pasha in the navy, where a series of reforms was carried out, was also an indication of the Sultan's confidence in the Pasha.⁶

Ahmed Vasif and Ahmet Cevdet Pasha described Küçük Hüseyin Agha's appointment as a treasurer and translator and his appointment as the chief magistrate five or six months later after the accession of Selim III as contrary to the Enderun order, however there didn't seem to be any irregularities. Hüseyin Agha, who entered the palace at the age of ten, had almost twenty-five years of palace experience until he was appointed to this position. Therefore, the appointment had nothing to do with favour or coincidence.⁷

² Another nickname the pasha had was "tayazade". This nickname was given on the grounds that he and Sultan Selim III were raised by the same caregiver/wet nurse. Danişmend, *İzahlı Kronolojik Osmanlı Tarihi*, V, 2011, (İstanbul: Doğu Kütüphanesi): 264.

³ In the 5th volume of Chronology, Danişmend writes that Ata Bey is of Georgian descent, referring to his history. Danişmend, *a.g.e.*, V, 2011, (İstanbul: Doğu Kütüphanesi): 264.

⁴ Nejad Göyünç, "Kapudan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, (II) 3-4: 35.

⁵ For comparison with his predecessors such as Melek Mehmed Pasha and Gazi Hasan Pasha, see Danişmend, *a.g.e.*, V, 260-64. Despite the aforementioned favor clause, Zinkeisen implies and claims that the pasha was on a level with his predecessor, Gazi Hasan Pasha, and that he facilitated the sultan's work in reforms. See Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi VI*, (İstanbul: Yeditepe, 2011), 25.

⁶ Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukuât*, (ed. Neşet Çağatay), (Ankara: TTK Basımevi, 1987), 197.

⁷ Ertan Ünlü, "Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın Gelirleri ve Giderleri", *TAD*, (40) 69: 237.

The first action that Küçük Hüseyin Pasha, who was the admiral, who had climbed the career ladder and reached the state of being a groom in the dynasty in the Ottoman palace, which he had entered as a "servant" who could reach the sultan's closest, was to fight against the pirates in the Aegean Sea. The primary task of Küçük Hüseyin Pasha was to solve this problem that harmed the state and the nation. In any case, after marrying Esma Sultan, the pasha took to the sea in June 1792 without having a wedding.

As Göyünç (1999: 6-7) points out, Hüseyin Pasha's activities during his tenure as admiral can be evaluated under four headings. His primary job was the fight against pirates in the Aegean Sea. At this time, there were many pirates in the Aegean Sea, some of whom sailed under the Russian flag who prevented the navigation of Ottoman merchant ships, looted them and raided the coasts. As soon as Küçük Hüseyin Pasha took over the task, he went to sea focusing on two pirates who were particularly distinguished: Lambro and Karakaçan. These successes, which he achieved in a short time, pleased the sultan and made his peers uneasy.

In the second place was Vidin's activities during his seraskerat. Pazvandoğlu Osman had tried to take control of Vidin, which had become a nest of rebels after 1794, but had not been successful. In November 1797, the General Assembly, which gathered in the Sublime Porte, decided to take Pazvandoğlu down. Thereupon, Küçük Hüseyin Pasha was appointed serasker to Vidin on 1 December 1797. His rivals, who wanted him out of Istanbul, were influential in this appointment and thought that his reputation would be diminished if he failed. When Napoleon landed in Egypt in July 1798, Hüseyin Pasha was recalled. Thereupon, Hüseyin Pasha conveyed Pazvandoğlu Osman's request for amnesty to the centre and had him pardoned despite the death penalty he had been given. Thus, this issue was also resolved, and the pasha returned to Istanbul in January 1799.

His third activity was around the Egyptian issue. Küçük Hüseyin Pasha returned from Vidin and sailed to the Mediterranean with his navy, and joined the British navy, which was blockading the Egyptian coasts. However, despite the blockade, Napoleon's clandestine escape to France in August 1799 could not be prevented. A treaty was signed with the French in 1801. Egyptian scholars gathered at the Kansu Gavri Palace in Cairo and a khutbah (sermon) of conquest was recited on behalf of Selim III. The keys of the castle were sent to Istanbul. Hüseyin Pasha's efforts and successes here made Sultan Selim very satisfied.

The most important activity of Hüseyin Pasha that can be mentioned in the fourth group were the reforms made in the navy. In this context, first he made some changes in the shipyard and navy. Reforms were carried out on many topics such as ensuring that the navy crew remained in the shipyard during all four seasons and continued their training, categorizing the navy captains according to their qualifications, preventing the demoting of those who were not at fault, creating a master-apprentice class by including carpenters among the navy regulars, and separating the galleons into large and small ones. Jacques Balthazard le Brun, the French naval architect whose expertise in shipbuilding is widely accepted in line with the importance he attaches to education, was brought to Istanbul with his two assistants, Jean-Baptiste Benoît and Toussaint Petit. Significant progress was made in training and shipbuilding technology under the leadership of the French team. Forty-five new warships were added to the Ottoman navy between 1789 and 1798. The firepower of the navy reached 2156 guns and the number of troops reached 40,000. Thus, the Ottoman navy became one of the strongest navies in Europe. Turkish engineers trained with le Brun at the Naval Engineering House in Hasköy and

subsequently assigned to other shipyards. Several pools were built in the shipyard, and the Shipyard Palace was also repaired.

While these activities in the navy were continuing, in November 1803, the pasha fell ill with tuberculosis. He must have felt that he was going to die because he wrote and submitted a testament to Sultan III. His wife loved luxury and he was also quite extravagant himself. Referring to this situation, Cevdet Pasha used a sarcastic expression for himself as “nehhâb u vehhâb” (a generous spoiler). Therefore, first he asked the ruler for the payment of his debts and asked for the sale of his goods. After a short period of time, he passed away on 8 December 1803 and was buried next to the Mihrişah Valide Sultan Tomb in Eyüp. The historian Vâsîf commemorated his demise with the verse “Gülşen-i Adn ola mesken Kapudan Paşa'ya”.

2. Three Odes by Three Poets

It is known that the odes were a kind of continuation of the verses sung to praise the khans or beys that existed with the ancient Turks. The odes, which became a part of the Turkish divan literature samples, the first examples of which were seen in the 14th century, were written to praise the Prophet and other religious leaders, a contemporary of the poet, written for reasons such as praying to Allah, asking for intercession from the Prophet, requesting a civil service from a statesman, and a desire to be protected. In this context, Küçük Hüseyin Pasha was also a name for whom odes were written, as he was a remarkable figure of the period and "from whom rank was sought " due to his closeness to the sultan.

Some odes were written and presented to him on both his appointment and the superiority achieved against the French army in Egypt. The three odes published for the first time with this work were poems by Sürurî, Yüsri and Rıza Efendi, respectively. Although Sururi had a divan and most of the historical couplets have been entered, this ode, which was found in the Ottoman archives of the Presidency, was not included in any of his works, nor was it seen and published in the next period.

The aforementioned ode of Sürurî dates back to 1207 when he was appointed to the post of admiral.⁸ In the ode, which consists of 20 couplets, Sürurî included concepts specific to the sea and maritime, such as “stock, anchor, sail, harbor and bahr”. At the end of the ode, Süruri said that he depicted two historical lines pointing to the same date:

“Ey Sürurî iki tarih-i dil-âvîz dedim / Döktü korsanı bozup bahre Kapudan Paşa
Cenk ile salb-i ‘adûdan alıcak peygâmı / Sek gibi astı tutup Karakağan-ı bed-nâmı”

Sururi, who started his ode by praising Sultan Selim, said, "He has made a special ode to me / It is a gift of fate by acting on his glory". He emphasized that the sultan had appointed his subject as admiral by saying “Kıldı bir bende-i hâsın kapudân-ı deryâ / Şânına eyleyüp emvâc-ı kader ikrâmı”, and “a waves of fate lapping to his glory”. Referring to his bravery and bravery, Süruri pointed out that the pasha had transformed the Mediterranean sea into the Black sea with the smoke of gunpowder with the couplet “Dûd-ı barutla Deryâ-yı Sefid’i şimdi / Etti a’dâ gözüne Bahr-i Siyâh ikdâmı”.

With the lines “Cenk ile salb-i ‘adûdan alıcak peygâmı” and “Sek gibi astı tutup Karakağan-ı bed-nâmı” at the end of the ode, Sürurî both states that he hanged the enemy/pirate (Lambro) captured by the

⁸ BOA. TS.MA.e 683/16-3.

pasha and Karakaçan, who was also a pirate in the Aegean Sea he further refers to the year 1207 when Küçük Hüseyin Pasha was appointed admiral.

Yüsri also referred to the successes he achieved in the Aegean Sea in the first period of his duty when he was appointed to (Emr-i bahri edüp i'tâ Hüseyin Paşa'ya / Kapudân eyledi ol şâh-ı kerâmet-disâr).⁹ Yüsri preferred to use a heavier language compared to the ode of Süruri.

Even though he referred to the inexperience of Hüseyin Pasha, Yüsri appreciated the courageous march of Hüseyin Pasha against the pirates as soon as he took over the task by saying, "Hayder-i ruz-ı vega ya'ni Kapudan Paşa / Sâhib-i seyf ü ilm mahî-i küfr u küffâr" and compared the pasha to Prophet Ali by describing him as both "the valiant man of the war day" and as the holder of a pen/knowledge equipped with a sword.

He points out the benefits the pasha has achieved by saying,

"Bozdu hem düşmeni hem ahz-ı sefâyin etti / Öyle bir cenk ü sitiz eyledi kim sihr-âsâr
Kılup âvîze ser-i düşmen olan bed-kârı / Kuvvet-i kâhiresin etti o demde izhâr"

In other words, he destroyed the enemy and captured their ships, and that he fought as if by magic. He also pointed out that the pirate, who was leading the enemy troops, "hung" his head like a chandelier, claiming that this was a sign of his devastating power.

The text written by Rıza Efendi was a pentastich.¹⁰ He refers to the event in which the invading Egyptian army was expelled from the country, that the "restitute" experienced with the phrase "Hüve'l-Fettah" in the title can be considered a kind of conquest, but the real conqueror/conquest is Allah.

The eulogy, consisting of five stanzas in the form of *müselles*, also had a repeating refrain couplet. The general theme of the poem, as mentioned above, was about the "conquest of Egypt by ship". Presumably, with this "ship" record, Rıza was referring to the conquest Sultan Selim I from land. Egypt was conquered again with the rumbling cannons of the pasha, who came to Egypt with the ships dancing on the sea, and his grace and benevolence reminiscent of the Nile became the reason for the revival of the Egyptian soil. In addition, with these achievements, as in the ode of Pasha Süruri, both Prophet Ali and Sultan III, whom he describes as İskender-i Sâni (Alexander II) as a result of his heroics he was seen as the "Âsaf" of Selim III, that is, his closest man/deputy:

"Ruh-ı tedbîrde bir cevher-i sâni gibidir
Ey Rızâ, âsaf-ı İskender-i sâni gibidir
Hem şecâ'atte bakın Haydar-ı sâni gibidir."

3. Transliteration of The Odes

Tarih Muzaffer-şüden-i Kapudan Paşa

Şurta-i avn-i Hudâ eyledi pür-cûş-ı safâ
Kulzüm-i tab'-ı güher-zâ-yı şeh-i İslâm'ı

⁹ BOA. TS.MA.e 683/16-2.

¹⁰ BOA. TS.MA.e 683/16-4.

Ya'nî Sultan Selim Hân ki yemm-i irfânda
Muhtevîdir sadef-i kalbi dürr-i ilhâmı

Zikr-i temkini güzâr etse leb-i deryâda
Mevcler nakş-ı hacir veş bulur istihkâmı

Sûy-ı merâ-yı merama cereyân etmededir
Rûzigârında bulup felek fülk-i eyyâmı

Kıldı bir bende-i hâsın kapudân-ı deryâ
Şânına eyleyüp emvâc-ı kader ikrâmı

Ziynet-i felek-celâdet Hüseyin Paşa kim
Rûz-ı hîcâda donanmadır anın bayramı

Himmet-i mâlin bahrine o düstûr-ı cesur
Mazhariyetle hemî oldu muhit ahkâmı

Yedi deryaya vizân eylese bâd-ı gadabın
Kemterin mevcesi gark eyleye heft ecrâmı

Keştî-i şöhreti yelken açalı deryâda
Battı lenger gibi korsân-ı la'înin nâmı

Dûd-ı barutla Deryâ-yı Sefîd'i şimdi
Etti a'dâ gözüne Bahr-i Siyâh ikdâmı

Aştı emvâc-ı kerem askerinin başından
Cûş edüp vakt-i tesâdüfte yemm-i in'âmı

Hasmı limanda işittükte hücum etti guzât
Kalmayup bahr-i hurûşân gibi ârâmı

İsteyüp Karakaçan meyl-i kenâr etse 'adû
Zor kande dolaşırdı resne ikdâmı

Kaçsa gülle yetişür, dursa gemisi tutuşur
Vire ile n'ola eylerse nigûn i'lâmı

Çifte kule iki müşt-i ecel idi hasma
Teknelerde n'ola yoğruldu ise endâmı

Hayli aktarma alup ceng-ile paşa-yı dilir
Hep esîr eyledi ol tâ'ife-i hod-kâmı

Bir kaçan cundaya salb eyleyüp ol kelblerin
Mûcib-i fitnenin oldu sebab-i i'dâmı

Böyle hemvâra Huda Nuh nebî hürmetine
Ceyş-i a'dâsını mâhî ola kendin hâmî

Ey **Sürûrî** iki tarih-i dil-âvîz dedim
Cenk ile salb-i 'adûdan alıcak peygâmı

Döktü korsanı bozup bahre Kapudan Paşa
Sek gibi astı tutup Karakaçan-ı bed-nâmı

1207

[te]mm[e]

Li-muharririhî'l-Âciz

Şeh-i Fârûk-şiyem hazret-i Sultan Selîm
Gülşen-i adl ü kerem gülbün-i gülzâr-ı bahâr
Vâye-bahş-ı ümerâ nâzım-ı silk-i ulemâ
Hâmî-i dîn-i mübîn dâd-ger-i adl-âsâr
Emr-i bahri edüp i'tâ Hüseyin Paşa'ya
Kapudân eyledi ol şâh-ı kerâmet-disâr
Nâsiyesinde müşâhid idi ikbâl ü zafer
Yümnile oldu donanma-yı hümayuna süvâr
Etti azm-i reh-i maksûd kıldı muzaffer
Nazar-ı pâdişeh-i dâd-kirdâr-ı dü yâr
Hayder-i rûz-ı vegâ ya'nî Kapudan Paşa
Sâhib-i seyf ü ilim mâhî-i küfr ü küffâr
Top-ı ejder u menk sadme-i âşûbundan
Pür-tanîn oldu o dem tas-ı sipihr-i devvâr
Bozdu hem düşmeni hem ahz-ı sefâyin etti
Öyle bir cenk ü sitîz eyledi kim sihr-âsâr
Kılup âvîze ser-i düşmen olan bed-kârı
Kuvvet-i kâhiresin etti o demde izhâr
Bu gazâ ile meserrette iken cümle enâm

Adres

Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelitarih.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

Rumeli Journal of Historical Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelitarih.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Müjde-i seher-i hümayûn olıcak gûş-güzâr
 Bârekallâh zihî kevkebe-i ferr u haşmet
 Oldu mesrur bütün halk-ı cihân diğer yâr
 Oldu tertîb-i alay rûz-ı ferah-tev'emde
 Geldi hep şevk u meserret girü kaldı ekdâr
 Ya'nî pişinde divân-ı cümle kibâr-ı devlet
 Bir alay oldu ki tevfik idi hatta dümdâr
 Dîde-i düşmene mil çekti sûtûnu gördüm
 Ber-keşîde olan ol surda nahl-i zertâr
 Burc-ı şevketten olup tâli' o mâh-ı tâbân
 Oldu hurşîde bu şeb beyt-i şeref-cây karâr
 İzz ü iclâl ile hûrân u kusûr-ı cennet
 Mün'akis âyine-i hacle-gühende didâr
 Sözü kasr eyle yeter eyleme tasdî-i tîr
 Kıl du'â kâvile edâ lâzime-i hakk-ı civâr
 Kâm-kâr ede serîrinde Hudâ-yı bî-çûn
 Re'yi makbul ola çün zümre-i hâss-ı ebrâr
 Düştü bâ-lutf-i Hudâ **Yüsri** bu târîh-i zifât
 Mihr-i bâlâya karîn oldu meh-i pür-envâr

Hüve'l-Fettâh

Yemm-i lütfun kapudanı Hüseyin Paşa'dır
 Kılıcı çarh-ı şecâ'atte meh-i garrâdır
 Mısr'a evvel giren ol zât-ı güher-âsâdır
 Fetheden fülkle Mısr'ı Hüseyin Paşa'dır
 Nîl-i eltâfi o hâke sebep-i ihyadır
 Geldi keşîlere bir çünbüş-i Nusret görsen
 Raks eder deryâda misâl-i tûsen
 Evvelâ Mısr'ı alan zât-ı kerîm der isen
 Fetheden fülkle Mısr'ı Hüseyin Paşa'dır
 Nîl-i eltâfi o hâke sebep-i ihyadır
 Sinesi güm güm eder topların şu kanden
 Raks eder eşhebi esb-i Mısrî zevkinden
 Bellüdüdür sıdkı şehi rast-rehe sevkinden
 Fetheden fülkle Mısr'ı Hüseyin Paşa'dır
 Nîl-i eltâfi o hâke sebep-i ihyadır
 Kand-i vafân eder iken ele alsam hâme
 Döner ol lezzet ile çûb-ı nebât şâme
 Sadr-ı a'zam dedi hünkâra yazup bir nâme
 Fetheden fülkle Mısr'ı Hüseyin Paşa'dır

Nîl-i eltâfî o hâke sebeb-i ihyadır
 Ruh-ı tedbîrde bir cevher-i sâni gibidir
 Ey **Rızâ**, âsaf-ı İskender-i sâni gibidir
 Hem şecâ'atte bakın Haydar-ı sâni gibidir
 Fetheden fülkle Mısır'ı Hüseyin Paşa'dır
 Nîl-i eltâfî o hâke sebeb-i ihyadır.

Conclusion

Küçük Hüseyin Pasha, despite his young age, was a figure that Sultan Selim III, who was considered the "enlightened despot" of the 18th century trusted and brought to the head of an important unit such as the navy based on this trust. The fact that they had grown up together at the sultan's choice, mutual trust and the determined character of the pasha must have been effective. As a matter of fact, he became the trigger and maintainer of important moves in the navy together with the pasha sultan, who remained in the position of admiral for almost 12 years until his demise at an early age (46). His appointment to office and the successes he achieved during his duty were the subject of odes by the poets of the period, who wanted to gain both appreciation and acceptance. Although there is information about Süruri and Rıza whose odes are mentioned in the study and who are considered to be important poets of the 18-19th century, we could not come across a "Yüsri" who lived in 1792, which is thought to have been the year the odes were written. In this context, it is estimated that this Yusri was a different personality from his predecessors who shared the same pen name. In addition, it can be argued that the three odes in the Ottoman archives have not been published anywhere before, that they can constitute an addendum to the works of the relevant poets, and that they represent an important piece of evidence with their expressions and contents.

References

Archival Sources

BOA. TS.MA.e 683/16-2, 3, 4.

Secondary Literature

Bostan, İ. (2006). Osmanlı Bahriyesinin Modernleşmesinde Yabancı Uzmanların Rolü, 1785-1819. *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 207-220.

Bostan, İ. (2007) *Osmanlılar ve Deniz*. Küre Yayınları.

Danışmend, İ. H. (2011). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi V*. Doğu Kütüphanesi.

Dedeoğlu, J. (2012). Aynalıkavak Kasrı'nın Osmanlı Hanedan Yaşamındaki Yeri. *Milli Saraylar: Sanat - Tarih - Mimarlık Dergisi*, 10: 94-95.

Göyünç, N. (1999). Hüseyin Paşa, Küçük. *DİA*, 19: 6-8.

Göyünç, N. (1950-51). Kapudan-ı Deryâ Küçük Hüseyin Paşa. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*. (2), 3-4: 35-50.

Karal, E. Z. (1941). Selim III Devrinde Osmanlı Bahriyesi Hakkında Vesikalar. *Tarih Vesikaları Dergisi*, (1) 3: 203-5.

Mustafa Nuri Paşa. (1987). *Netâyicü'l-Vukuât*. TTK Basımevi.

Pala, İ. (2001). Kaside (Türk Edebiyatı). *DİA*, 24: 564-66.

Ünlü, E. (2021). Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın Gelirleri ve Giderleri. *TAD*, (40) 69: 237.

Zinkeisen, J. W. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi VI*. Yeditepe Yayınları.

03. Edirne Vatandaş Gazetesi'ne Göre Demokrat Parti Döneminde Batı Trakya Meselesi (1954-1960)¹

Erhan AYAZ²

Yeşim AYAZ³

APA: Ayaz, E.; Ayaz, Y. (2022). Edirne Vatandaş Gazetesi'ne Göre Demokrat Parti Döneminde Batı Trakya Meselesi (1954-1960). *Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi*, (3), 22-27. DOI: 10.5281/zenodo.7154349

Öz

Coğrafi olarak ülkemizin kuzeybatısında, Yunanistan'ın ise kuzeydoğusunda yer alan, Batı Trakya, XIV. Yüzyıl'da Gazi Evrenos Paşa tarafından Osmanlı Devleti sınırlarına dahil edilmiştir. I. Murat döneminde denk gelen fetihten bu yana Batı Trakya Türklere yurt olmayı sürdürmüştür. XX. Yüzyıl başlarında yaşanan Balkan savaşlarından sonra bölgede yaklaşık VI Yüzyıl süren toprak varlığımız sonlanmıştır. Bununla birlikte Batı Trakya'da halen önemli sayıda yurttaşımız yaşamlarını sürdürmektedir. Bölge Bulgaristan ve Yunanistan işgaline tanıklık etmiş ve 1923 yılından itibaren de Yunanistan toprakları içinde kalmıştır. Bu tarihten itibaren de Batı Trakya'da yaşamlarını sürdüren Türklere karşı Yunan tarafınca sindirme ve göçe zorlama faaliyetleri başlamıştır. Çalışmamızın ana kaynağı olan Vatandaş Gazetesi 1948 yılından günümüze değin Edirne'de yayın hayatını sürdürmektedir. Bu çalışmada 1954 ile 1960 yılları arasında yayımlanan 2.124 adet gazete nüshası incelenmiştir. Taranan nüshalarda 9.974 adet haber yer aldığı görülürken bunlardan 47'si Batı Trakya ile ilgilidir. Çalışmamızın amacı Batı Trakya'da yaşanan hadiselerin serhat şehri olan Edirne'den yola çıkarak ülkemiz genelindeki yansımalarını gözler önüne sermektir.

Anahtar kelimeler: Vatandaş Gazetesi, Batı Trakya, Demokrat Parti

According to Edirne Citizen Newspaper, Western Thrace Issue in the Democratic Party Era (1954-1960)

Abstract

Geographically located in the northwest of our country and in the northeast of Greece, Western Thrace, XIV. It was included in the borders of the Ottoman Empire by Gazi Evrenos Pasha in the 16th century. Since the conquest during the reign of Murat I, Western Thrace has continued to be a homeland for the Turks. XX. After the Balkan wars at the beginning of the century, our territorial presence in the region, which lasted for about VI centuries, came to an end. However, a significant number of our citizens still live in Western Thrace. The region witnessed the occupation of Bulgaria and Greece, and since 1923 it has remained within the territory of Greece. From this date on, the activities of intimidation and forcing people to migrate started by the Greeks against the Turks living in Western Thrace. Vatandaş Newspaper, which is the main source of our work, has been publishing in Edirne since 1948. In this study, 2,124 newspaper copies published between 1954 and 1960 were

¹ Bu makale, 2019 yılında Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Doç. Dr. V. Türkan DOĞRUÖZ'ün danışmanlığında hazırlanmış olduğumuz "1954-1960 Demokrat Parti döneminin Edirne "Vatandaş" Gazetesine Göre Değerlendirilmesi" adlı yüksek lisans tezinin gözden geçirilmiş hâlidir.

² Şef, Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu, erhanayaz@gmail.com, ORCID ID:0000-0003-1226-7426 [Makale kayıt tarihi: 24.04.2022-kabul tarihi: 01.06.2022]

³ Öğretmen, MEB (Kırklareli, Türkiye), yesimayaz22@gmail.com, ORCID ID:0000-0002-0740-8928

examined. While it is seen that there are 9,974 news items in the scanned copies, 47 of them are related to Western Thrace. The aim of our study is to reveal the reflections of the events in Western Thrace throughout our country, starting from Edirne, the frontier city.

Keywords: Vatandaş Newspaper, Western Thrace, Democrat Party

Giriş

Trakya coğrafi olarak, Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan'ın toprağının bulunduğu bir bölgede yer almaktadır. Üç ülkenin de sınırlarına dâhil olan Trakya, Türkiye'nin kuzeybatısında Avrupa kıtasına dâhil olan kesiminde, Yunanistan'ın kuzeydoğusunda, Bulgaristan'ın ise güneyinde yer almaktadır. Trakya'nın Türkiye'de yer alan kısmına Doğu Trakya, Bulgaristan'da bulunan kısmına Balkan Trakya'sı, Yunanistan'da yer alan ve Meriç, Rodop, İskeçe gibi bu dönemde Türk nüfusunun yoğun olarak yaşadığı şehirleri içinde barındıran kısmına ise Batı Trakya denilmektedir (Yılmaz, 2019:1; Akyüz, 2007: 17; Alp, 1995:614).

Batı Trakya, 1363 yılında I. Murat Döneminde, Gazi Evrenos Paşa tarafından Osmanlı Devleti sınırlarına dâhil edilerek Türk himayesine girmiştir. Bölge Balkan savaşlarına kadar Osmanlı Devleti sınırlarında kalırken; 1913-1918 yılları arasında Bulgaristan sonrasında ise Yunanistan'ın işgaline uğramıştır. 1923 yılında imzalanan Lozan Anlaşmasıyla da Batı Trakya Yunanistan'a bırakılmıştır. Bölgede yaşayan Türkler ise anlaşma çerçevesinde nüfus mübadelesi dışında bırakılmıştır (Akyüz, 2007:1; İlhan, 1979:9-12; Kabza, 2014:135; Bulut, 2008: 86-87). Lozan Antlaşması'na rağmen Batı Trakya konusunda Yunanistan anlaşma şartlarına bağlı kalmayarak, bölgede yaşayan Türkleri asimile etmeye çalışmış bunun yanında göçe zorlayarak bölgedeki Türk nüfusunu seyreltme politikası izlemiştir. 1923-1949 yılları arasında Batı Trakya'da Türklere uygulanan saldırılar sonucunda 12.369 soydaşımız hayatını kaybetmiştir (Keyvan, 2012:21; Alp, 1995:634; Aydın, 1971:52). 1896 yılında basılan Kâmûs'ül Alâm'a göre Batı Trakya'da 206.914 Türk yaşarken; 1923 yılında bu sayı 129.118 olarak kayda geçmiştir. 1927 yılında nüfus mübadelesi tamamlandığında ise bölgede 100.000-105.000 civarında Türk nüfusu kaldığı tahmin edilmektedir (Ayhan, 2015:8; Alp, 1995:615; Savaş, 1991:9; Oran, 1986:8)

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan soğuk savaş dönemi (1945-1989) boyunca azınlıklar sorunu ülkelerin ve sivil kuruluşların gündemine gelmeyerek görmezden gelinmiştir (Keyvan, 2012:21).

14 Mayıs 1950 seçimleriyle iktidar olan Demokrat Parti (DP) azınlıklara karşı ılımlı bir siyaset izleme yolunu seçmiştir. 1930'lu yıllarda Mustafa Kemal Atatürk ve Venizelos'un çabalarıyla oluşturulmaya gayret gösterilen Türk-Yunan ılımlı ikili ilişkileri DP döneminde de devam ettirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte iki ülke arasındaki olumlu hava 1951 yılından itibaren Yunan kamuoyunda çıkan Kıbrıs haberleri ve Yunan tarafınca sistematik olarak oluşturulan Batı Trakya meselesiyle yerini gerginliğe bırakmıştır (Kabza, 2014:136; Ayaz, 2015:83-85).

Edirne Vatandaş Gazetesi'ne Göre Demokrat Parti Döneminde Batı Trakya Meselesi (1954-1960)

Vatandaş Gazetesi'nin 1954-1960 yılları arsında incelemiş olduğumuz nüshalarında yer alan 9974 haberin 47'si Batı Trakya ile ilgilidir. Bu haberlerin büyük çoğunluğunu da bölge halkının yaşamış olduğu sorunlar teşkil etmektedir.

Yunanistan tarafınca uygulanan baskılar DP döneminde de devam etmiştir. Ocak 1954'te İskeçe'de Tekke Mahallesi'nde yaşayan Türklere hakaret derecesine varan çeşitli söylemlerle Türkiye'ye göç etmeleri için baskı yapılmıştır. Cereyan eden olay resmi makamlara iletilmiş olsa da Yunanistan tarafınca gereken önlemler alınmamıştır (Vatandaş, 13.1.1954:1). Yaşanan olayların sonucu olarak yaklaşık iki hafta sonra 5 Türk Batı Trakya'dan ülkemize iltica etmiştir. Ülkemize gelen mülteciler Yunanistan'ın Türkler için yaşanmaz bir yer haline geldiğini dile getirmişlerdir (Vatandaş, 3.2.1954:1). Yaşanan sistematik baskıların devamında, Mart 1954'te de toplam 34, Nisan ayında 25, Haziran ayında 1, Temmuz ayında 6, Ağustos'ta 17 Türk Meriç nehrini yüzerek geçmek suretiyle Batı Trakya'dan ülkemize iltica etmiştir (Vatandaş, 23.3.1954:1; Vatandaş, 1.5.1954:1; Vatandaş, 25.6.1954:1; Vatandaş, 20.7.1954:1; Vatandaş, 25.8.1954:1). Gümülcine'de yaşayan Türklerin tarlalarına Ekim 1954'te büyük tahribat yapılmıştır. Olaylar esnasında jandarma ve diğer yetkili merciler müdahalede bulunmamıştır (Vatandaş, 9.10.1954:1). 24 Ekim 1954 tarihli Vatandaş gazetesi "*Batı Trakya'dan Kaçmaya Hazırlananlar Çoğalıyor*" manşetiyle vermiştir. Haberin devamında Yunanistan'ın Batı Trakya'da yaşayan Türk azınlığı tasfiye için sistemli bir biçimde çalıştığı belirtilmiştir (Vatandaş, 24.10.1954:1).

"Batı Trakya'dan kaçmaya hazırlananlar çoğalıyor. Yunanistan, oradaki Türk azınlığını tasfiye için sistemli bir şekilde çalışıyor." (Vatandaş, 24.10.1954:1)

Gümülcine'de yaşayan Türk azınlığa Rumlar tarafından kasıtlı olarak iş verilmemekte ve işsiz kalan vatandaşların da Yunanistan Çalışma Bakanlığı'na müracaatları sonuçsuz bırakılmaktadır (Vatandaş, 24.10.1954:1; Vatandaş, 15.12.1954:1).

"Gümülcine'de Türkler işsiz bırakılıyor. (...) İşsiz kalan gençler, Çalışma Vekili Gonnis'e müracaat ederek tedbir alınmasını talep etmişlerse de bundan hiçbir netice alnamamıştır. İşsizlik tehlikesi sebebiyle yakında Türkiye'ye yeni ilticaların vuku bulacağı bildirilmektedir." (Vatandaş, 15.12.1954:1)

Batı Trakya'dan ülkemize göçün süreklilik kazanması üzerine Edirne'de ülkemize ilticada bulunanların iskânı doğrultusunda gerekli çalışmalar başlatılmıştır. Makalemizin giriş bölümünde bahsettiğimiz üzere, Lozan Anlaşması gereği İstanbul'daki Rum tebaa ile Batı Trakya'da yaşayan Türkler karşılıklı mübadele dışında bırakılmıştı. Bununla birlikte DP hükümeti yapmış olduğu kanun değişikliği ile Batı Trakya'da zor şartlarda yaşayan Türklerin ülkemize iltica etmesine izin verilmiştir (Vatandaş, 23.3.1954:1; Vatandaş, 1.5.1954:1). Ülkemizce temmuz 1954'te Batı Trakya'dan göç eden vatandaşlarımızın Yunanistan'da kalan mal bedellerinin karşılanması konusunda Yunanistan'a bir nota verilmiştir (Vatandaş, 22.7.1954:1).

Yunanistan tarafından Batı Trakya'yı Türklerden arındırma faaliyetleri 1955 ve 1956 yıllarında da artarak devam etmiştir. Nisan 1955'e gelindiğinde Batı Trakya'da bulunan birçok köyün boşaldığı ya da boşalmaya yüz tuttuğu görülmektedir. Elmalı Köyü 100 kişiden fazla muhacir vermiştir. Hamitli Köyü ise 10 haneye kadar inmiştir. Kızılca Mürsele ve Kara Pazar Köylerinin ise tamamı göç vermiştir. Köylülerin terk etmek zorunda kaldığı haneleri ve 70 topraklarını Yunanlılar yok pahasına almıştır. Boşalan köylere de planlı bir şekilde Yunan nüfusu yerleştirilmiştir (Vatandaş, 15.4.1955:1).

"Batı Trakya Türkleri arasında Türkiye'ye hicret fikri süratle yayılmaktadır. Son zamanlarda birçok köyler boşalmıştır. Elmalı köyü haneden fazla muhacir vermiştir. Hamitli ise 10 haneye inmiştir. Kızılca Mürsele köyünün ise artık mevcut olmadığı sakinlerinin toptan Türkiye'ye göçtüğü görülmektedir. Davutlu köyünün nüfusu da yarı yarıya eksilmiştir. Kara pazarlar köyü sakinlerinin de toptan Türkiye'ye geçmeğe hazırlandıkları öğrenilmektedir. (...) Yunanlılar Batı Trakya'daki Türkleri kaçırmak için ellerinden geleni yapmakta ve her türlü gücünü çıkarmaktadırlar. Yunan idarecileri, Türk köylerinden boşalan yerlere derhal evvelce tespit edilmiş bir plana göre Yunanlıları getirmektedirler. (...)" (Vatandaş, 15.4.1955:1)

Özellikle 1956 yılından sonra Yunanistan'ın Batı Trakya'da yaşayan Türkler üzerindeki baskılara artmıştır. Buradaki temel amaç, bölgedeki Türk nüfusu göçe zorlayarak azaltmaktır. Bu durum bölgedeki birçok Türk köyünün boşalmasına neden olmuştur (Toprak, 2014:50). 18 Ağustos 1956 tarihli Vatandaş gazetesi "*Yunanistan'da Baskı Artıyor*" manşetiyle çıkmıştır. Haberin devamında Türklerle saat 20.00'dan sonra sokağa çıkma yasağı uygulandığından, askere alma bahanesiyle Türk köylerinin dağıtıldığından ve Batı Trakya'dan ülkemize göçün devam ettiğinden bahsedilmiştir (Vatandaş, 18.8.1956:1).

"Yunanistan'da ırkdaşlarımıza karşı baskı son haddini bulmuştur. Bu baskıya dayanamayan Gümüllüne havalisinden 12 ırkdaşımız hududu geçerek hudut makamına sığınmışlardır. Bunların anlattıklarına göre; Batı Trakya'daki ırkdaşlarımıza türlü zorluklar çıkarılmakta askere alınacakları bahanesiyle yerlerinden yurtlarından edilip çeşitli bölgelere dağıtılmakta ve geceleri saat 20 den sonra sokağa çıkmaları men edilmektedir. (...)" (Vatandaş, 18.8.1956:1)

1957 yılının başlarından itibaren artan baskılar üzerine Batı Trakya'dan sonra On iki Ada'dan da ülkemize göç başlamıştır (Vatandaş, 12.2.1957:1).

"Bildirildiğine göre, Batı Trakya'dan sonra 12 adadan da Türkiye'ye ilticalar başlamıştır. Bu cümleden olarak dün iki ayrı adaya mensup 10 ırkdaşımız adadan bindileri sandallarla Enez hudut makamlarına sığınmışlardır. (...) Hudut makamları tarafından mültecilerin iskân ve iâşe işleri temin edilmiştir." (Vatandaş, 12.2.1957:1)

7 Mart 1957 tarihli Vatandaş gazetesi "*Yunanlılar Batı Trakyadaki Türklerin Dinine de Karşıyor*" manşetiyle çıkmıştır. Haberin devamında, Yunanlılar tarafından Batı Trakya'da dağıtılan, yarı Rumca, yarı Türkçe ve Bulgarca basılan broşürlerde "*Sizin eski dininiz Hristiyanlıktı zorla Müslüman oldunuz.*" yazdığı belirtilirken; bu durumun halk arasında infiale neden olduğu, Yunan yetkilerin ise yapılan şikâyetlere kayıtsız kaldığı bildirilmektedir (Vatandaş, 7.3.1957:1).

"Yunanlılar şimdide Batı Trakya Türklerinin dinleri ile uğraşmaya başlamışlardır. Bu cümleden olarak bilhassa İskeçe bölgesinde birtakım broşürler dağıtılmaktadır: 'Sizin eski dininiz Hristiyanlıktı vaktiyle zorla Müslüman oldunuz' Yarı Rumca yarı Bulgarca ve Türkçe olarak basılan bu broşürler, Batı Trakya Türkleri arasında derin bir infial yaratmış ve mesullerinin yakalanması için resmi makamlara müracaat edilmiştir. (...)" (Vatandaş, 7.3.1957:1)

1957 yılı içerisinde de Türk azınlığa karşı baskı ve yıldırma politikası devam etmiştir (Vatandaş, 30.8.1957:1).

"Batı Trakyada'ki baskı daha ağırlaştı. Yunanlılar şimdi Türk kültür müesseselerine el uzatarak sıkı kontrol altına aldılar. (...)" (Vatandaş, 30.8.1957: 1)

1920'li yıllarda %85'i Türk olan Batı Trakya nüfusunun, günümüzde yalnızca %30'unu Türkler oluşturmaktadır (Gökçen, 2003:51; Ayhan, 2015:14). 1923'te B. Trakya topraklarının % 84'ü Türklerindi. Bugün bu oran % 25'e düşmüştür. Bunda çeşitli etmenler rol oynamıştır ve bu etmenlerin pek çoğu, bizzat Yunan devletinin sistemli ve planlı tutumuyla gerçekleştirilmiştir. Ağustos 1957'de büyük çoğunluğunu Batı Trakyalı ırkdaşlarımızın oluşturduğu, 2853 göçmenin Türkiye vatandaşlığına kabulü hakkındaki kararname yayınlanmıştır (Vatandaş, 26.8.1957:1; Alp, 1995:616). 1961 yılında Yunanistan'da yapılan nüfus sayımına göre bölgede 110.000 civarında Türk nüfusunun yaşadığı tahmin edilmektedir (Oran, 1986:7).

"Yeniden 2853 göçmenin vatandaşlığa kabulü hakkındaki kararname bugün yayınlanmıştır. Bu göçmenlerin ekserisini Yunanistan ve Yugoslavya'dan gelenler teşkil etmektedir. (...)" (Vatandaş, 26.8.1957:1)

Sonuç

Ülkemiz açısından Batı Trakya sorunu özellikle, Balkan Savaşları'nda bu toprakların kaybedilmesiyle başlamıştır. 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması'yla bölge Yunanistan'a bırakılmış ve bölgede yaşayan Türkler mübadele kapsamı dışında bırakılmıştır. Bununla birlikte Yunanistan Batı Trakya'da yaşayan Türk nüfusunu bölgedeki halkın güvenliğini ve Türk kimliğini tehdit ederek sistematik bir şekilde göçe zorlayarak azaltma yoluna gitmiştir. Makalemizin giriş bölümünde bahsettiğimiz üzere 1923 yılı öncesi ve sonrasında Batı Trakya'da yaşayan Türk nüfusunda azalma göze çarpmaktadır.

Makalemizin konusunu teşkil eden 1950-1960 yılları arasındaki Vatandaş gazetesi nüshaları incelendiğinde gazete haberlerinden yola çıkarak bu dönemde de Yunanistan tarafınca ekonomik ve kültürel baskı, terör v.b. sindirme yöntemleri kullanılarak bölge halkını göçe zorlama faaliyetlerinin devam ettiğinden söz edebiliriz.

Bu dönemde DP hükümetince Batı Trakya'dan iltica eden soydaşlarımız için göçmen kampları oluşturulmuş ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına kabulleri kolaylaştırılmıştır. Bu durum soydaşlarımızın yaşadığı mezalimden kurtulmasına bir çözüm olarak görülse de karşı taraftan gelen baskıların da eklenmesiyle devamında Batı Trakya'daki bazı Türk köylerinin boşalmasını beraberinde getirmiştir.

Her ne kadar cumhuriyetin kuruluşundan, Kıbrıs Barış Harekatı'na kadar olan dönemde karşılıklı olarak, Yunanistan ve ülkemiz arasında dostane adımlar atılmış olsa da incelemiş olduğumuz Vatandaş gazetesi haberlerinden yola çıkarak arka planda Batı Trakya Türklerine karşı asimilasyon ve sindirme faaliyetlerinin devam ettiğinden söz edebiliriz.

Kaynakça

- Akyüz, B. (2007). *Batı Trakya Türk Toplumunun Eğitim ve Öğretim Problemleri*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Alp, İ. (1995). Batı Trakya Türkleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 613-647.
- AYAZ, E. (2015). 6-7 Eylül Olaylarının Türk Gazetelerindeki Yansımaları. *IAAOJ, Social Science*, 82-92.
- Aydınlı, A. (1971). *Batı Trakya Faciasının İç Yüzü*. İstanbul: Akın Yayınları.
- Ayhan, H. (2015). Batı Trakya Türk Azınlığının Hukuki ve Siyasi Sorunlarının Asimilasyon Politikası Çerçevesinde Tahlili. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- BULUT, S. (2008). Balkan Savaşları'ndan Lozan'a Batı Trakya Meselesi ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Batı Trakya Politikası. *Gazi Türkiyat Dergisi*, 83-96.
- İlhan, S. (1979). *Türk Yunan İlişkileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kabza, C. (2014). Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı. T. E. Öztürk içinde, *100. Yılında Balkan Savaşları* (s. 135-147). İstanbul: Tasam Yayınları.
- Keyvan, Ö. Z. (2012). Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Türkleri Sorunu. *Mesleki Bilimler Dergisi*, 20-31.
- Oran, B. (1986). *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Savaş, H. (1991). *Lozan'a Kadar Batı Trakya Sorunu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Toprak, S. (2014). Türk-Yunan Siyasi İlişkileri Çerçevesinde Batı Trakya Sorunu. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 43-54.

Yılmaz, B. (2019). *II. Dünya Savaşı Sonrası Yunanistan'daki Türk Azınlığı (1945-1960)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Vatandaş gazetesinden yararlanılan haberler

- 12 Adadan Türkiye'ye İlticalar Başladı. (1957, 2 12). Vatandaş Gazetesi, s. 1.
- 2853 Göçmen Türk Vatandaşı Oldu. (1957, 8 26). Vatandaş Gazetesi, s. 1.
- 6 Türk Meriç'i Yüzerek İltica Etti. (1954, 7 20). Vatandaş Gazetesi, s. 1.
- B. Trakya'daki Baskı Daha Ağırlaştı. (1957, 8 30). Vatandaş Gazetesi, s. 1.
- Batı Trakya'daki Türklerin Hali. (1955, 4 15). Vatandaş Gazetesi, s. 1.
- Batı Trakya Türklerinin Malları ile İlgili Bir Nota. (1954, 7 22). Vatandaş Gazetesi, s. 1.
- Batı Trakya'da Çirkin Hadiseler Devamda. (1954, 1 13). Vatandaş Gazetesi, s. 1.
- Batı Trakya'daki Türklerin Tarlaları Tahrib Ediliyor. (1954, 10 9). Vatandaş Gazetesi, s. 1.
- Batı Trakya'dan 25 İrkdaşımız Daha İltica Etti. (1954, 5 14). Vatandaş Gazetesi, s. 1.
- Batı Trakya'dan Beş Türk İltica Etti. (1954, 2 3). Vatandaş Gazetesi, s. 1.
- Batı Trakya'dan Kaçanlar. (23, 3 1954). Vatandaş Gazetesi, s. 1.
- Batı Trakya'dan Kaçmağa Hazırlananlar Çoğalıyor. (1954, 10 24). Vatandaş Gazetesi, s. 2.
- Batı Trakya'dan Yeni İlticalar. (1954, 3 24). Vatandaş Gazetesi, s. 1.
- Batı Trakya'yı Terkeden İrkdaşlarımız. (1954, 5 1). Vatandaş Gazetesi.
- Gümölcine Türkleri Anayurda Geliyor. (1954, 6 11). Vatandaş Gazetesi.
- Gümölcine Türklersiz Bırakılıyor. (1954, 12 15). Vatandaş Gazetesi, s. 1.
- Memleketimize İltica Eden İrkdaşlarımız. (1954, 8 25). Vatandaş Gazetesi, s. 1.
- Yunanistanda Baskı Artıyor. (1956, 8 18). *Vatandaş Gazetesi*, s. 1.
- Yunanistan'dan Bir İltica. (1954, 6 25). *Vatandaş Gazetesi*, s. 1.
- Yunanlılar Batı Trakya'daki Türklerin Dinine de Karşıyor. (1957, 3 7). *Vatandaş Gazetesi*, s. 1.

T1. Tarık Özçelik (2022). Basiret Gazetesi Penceresinden 93 Harbi'nde İstanbul'da Rumeli Göçmenleri, Ed. Osman Durmaz, İstanbul: DBY Yayınları, Birinci Baskı, 110 sayfa, ISBN: 978-625-7471-66-4.

Adem NUH¹

Tarihimize “93 Harbi” olarak geçmiş olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Avrupa’nın büyük güçleri tarafından “Doğu Sorunu” şeklinde tanımlanmış, Osmanlı Devleti’nin Avrupa’dan tasfiye edilmesi sürecinin en kritik safhasını oluşturmuştur. Savaşın öncesi ve sonrasında yaşanan siyasi, askeri kaosa ilave olarak, ülkenin demografik yapısında ciddi değişimlere sebep olan, sosyal ve ekonomik sorunları da beraberinde getiren göç olgusuyla karşılaşmaktadır.

Osmanlı Devleti’nin askeri mağlubiyetler neticesinde yaşadığı toprak kayıpları, kaybedilen bölgelerde yaşayan Müslüman toplulukların yoğun bir şekilde Anadolu’ya göçüne sebebiyet vermiştir. Özellikle 18. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ilk yarısına kadar uzanan süreçte, Rumeli’den Anadolu’ya yapılmış olan göçler geçmişten günümüze önemli bir araştırma konusunu teşkil etmiştir.

Batılı devletlerin müdahalesi olmaksızın İstanbul’a kadar gelen Rus ve Bulgar işgalci kuvvetleri,

girişmiş oldukları katliam ve yağma hareketi nedeniyle büyük bir Türk-Müslüman kitlenin göç etmesine sebep olmuşlardır. Gerçekleştirilen bu etnik temizlik hareketi ilerleyen süreçte Balkan Devletleri’nin oluşturulmasında kilit rol oynamıştır.

Tarık Özçelik tarafından kaleme alınan bu çalışmada, 93 Harbi esnasında İstanbul’da yayımlanan önemli gazetelerden birisi olan Basiret’in penceresinden okuyuculara aktarılan Rumeli göçmenleri meselesi, göçmenlerin İstanbul’a geliş safhaları ve bu göçlerin İstanbul’da doğurduğu neticeler açısından incelenmiş ve ortaya konulmuştur.

Eserin giriş bölümünde, Basiret Gazetesi’nin iki devre halinde yayımlandığı 1870-1908 yılları arasındaki tarihçesi anlatılmıştır. Savaşın çıktığı dönemde gazetenin durumu ve göç olayları sırasında meseleye verdiği önem sebebiyle Basiret Gazetesi’nin konuyla ilgili olarak tarihi açıdan ciddi bir kaynak olduğu ortaya konmuştur. Osmanlı-Rus Savaşı’nın çıkma sebepleri, bu bölümde yer alan kısımlardan bir diğeridir. Burada savaş başlamadan önce çıkan isyanlardan ve tahliye olunan Tuna boylarındaki şehirlerden yapılan göçlerden ötürü Edirne ve İstanbul’a gelen göçmen sayısının yaklaşık olarak 200

¹ Doktora öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cumhuriyet tarihi ABD (İstanbul, Türkiye), ademnuh90@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5574-1741 [Makale kayıt tarihi: 27.03.2022-kabul tarihi: 01.06.2022]

bini bulunduğu ifade edilmektedir. Savaşın başladığı 24 Nisan 1877 tarihinden, savaşın bittiği 31 Ocak 1878 tarihine kadar geçen süreçte yaşanan olaylara temas edilmiştir.

Göçlerin sebepleri başlığını taşıyan ilk bölüm, göçlerin gerçekleşmesine sebep olan faktörlerin sıralandığı bir bölümdür. Rus askeri kuvvetlerinin ilerlemesi, yerli Hristiyanların saldırıları, gasp ve yağma olayları ve İslami değerlere yönelik olarak gerçekleştirilen saldırılar göçlerin temel sebepleridir. Osmanlı Hükümeti'nin elinde yeterli miktarda vapur bulunmadığından, muhacirler İstanbul'da denizyolu taşımacılığı alanında faaliyet gösteren yabancı şirketlerin vapurlarıyla Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerine taşınmışlardır. Öte yandan demiryolu ile yapılan göçlerden de söz edilmektedir. Bu noktada Tatarpazarcık'ın transit bölge olarak kilit bir rol oynadığı görülmektedir. Yolcular Filibe ve Tatarpazarcık üzerinden, ilk etapta Edirne'ye ardından İstanbul'a ulaştırılmışlardır. Fakat Rus birliklerinin Edirne'yi aşarak İstanbul'a yönelmeleri buradaki ulaşım faaliyetlerinin aksamasına sebep olmuş, yolda yaşanan sorunlar neticesinde birçok muhacir soğuk ve hastalıkların da etkisiyle hayatlarını kaybetmiştir.

İkinci Bölüm, İstanbul'a geçici olarak gelen muhacirlerin durumunu çeşitli açılardan ortaya koymaktadır. Edirne'nin de Rusların eline geçmesi sonrasında muhacirlerin İstanbul'a doğru hareket etmesiyle birlikte Anadolu'ya geçen muhacirler hariç yaklaşık olarak 150 bin kişilik göçmen topluluğu İstanbul'da barınmak durumunda kalmıştır. Ortaya çıkan bu olağanüstü durum karşısında ev kiralarının iki katına çıktığı ifade olunmaktadır. Bu noktada muhacirlerin iskan meselesi en önemli sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Camilerin, buralara sığınan muhacirlerle dolduğu, oldukça zor koşullarda yaşayan insanların bir kısmının hayatını kaybettiği ifade edilmektedir. Camilerden sonra tekke ve zaviyelerden, devlet dairelerinden de muhacirlerin geçici süreliğine barınabilmesi için istifade edilmiştir. Saraylar ve devlet memurlarına ait özel haneler de iskân amacıyla kullanılan diğer meskenlerdir. Muhacirlerin gelişyle birlikte, İstanbul'da yaşayan birtakım insanların mevcut vaziyetten istifade ederek karaborsacılık yaptığı ve göçmenlere yönelik bazı aşağılayıcı tutum ve tavırlar sergilediği de görülmektedir.

Devlet bünyesinde kurulan komisyonlarla göç sorunuyla alakalı meselelerle daha etkin ve sistemli bir mücadeleye girildiği görünmektedir. İlk etapta muhacirle ilgili her türlü işi yürütmekle vazifeli İdare-i Umumiye-i Muhacirin Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyona bağlı olarak İskân-ı Muhacirin, Muhacirin Sıhhiye ve Muhacirin İane alt komisyonları görev yapmıştır. Fakat oluşturulan bu komisyonların yükümlülüklerini yeterli derecede yerine getiremediği görülerek, Sultan II. Abdülhamid başkanlığında Umum Muhacirin Komisyonu adıyla yeni bir yapılanmaya gidilmiş ve meseleyle alakalı daha etkin çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Bunların yanı sıra bazı yabancı kuruluşların göçmenlere yönelik yardım faaliyetlerinde bulunduğu ifade edilmiştir. Milletlerarası Muhacirlere Yardım Komisyonu, Sermaye-i Şefkat-i Osmaniye (Turkish Compassionate Fund) bunlardan bazılarıdır.

Dördüncü bölüm, muhacirlere yardım faaliyetlerini konu almaktadır. Bir önceki bölümde yerli ve yabancı komisyonların, kuruluşların yardım faaliyetlerinden söz edilmişken, burada toplumun çeşitli kesimlerinden insanların ve ülkenin çeşitli bölgelerinde yaşayan hayırseverlerin yaptıkları yardımlara değinilmiştir. Ayrıca gelirleri muhacirlerle ilgili işlerde kullanılmak üzere düzenlenmiş olan Mevlid, tiyatro ve konserler hakkında da detaylı bilgi verilmiştir.

Muhacirlerin karşılaştıkları sorunların ele alındığı son bölümde, yaşanan zorluklara çeşitli açılardan temas edilmiştir. Maddi olarak güçlük yaşayan bu insanlara yardım etmek amacıyla dağıtılan yevmiyelerin düzenli bir şekilde sahiplerine ulaştırılamaması yüzünden bir kısmının dilencilik yapmak

durumunda kaldıkları vurgulanmıştır. Maddi sorunları hafifletmek adına muhacirlerin istihdamı yönünde ortaya konan çabalara da değinilmektedir. Ayrıca bu denli büyük bir kitlenin şehre gelişyle asayişin sağlanması da giderek zorlaşmıştır. İstanbul'un yükünü hafifletmek adına muhacirlerden toplamda 60-70 binlik bir kısmının Anadolu'ya sevk edildiği belirtilmektedir. Anadolu'ya geçmeyi kabul etmeyenlerden bir kısmının ise durum elverdiği ölçüde daha önce yaşadıkları bölgelere ulaştırılabilesine çalışılmıştır.

Özellikle tifüs, humma ve tifo gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadele eden muhacirlerin tedavilerinin ve bakımlarının yapılması meselesi önemli bir sorun teşkil etmekteydi. Muhacirlerin topluca yaşadıkları yerlerdeki tuvaletlerin yetersizliği, hayatını kaybedenlerin defininde yaşanan aksaklıklar, yetersiz olan hijyen koşullarını daha da kötüleştirmiş ve salgın hastalıkların yayılmasına elverişli bir zeminin oluşmasına sebep olmuştur. Yeterli koşulların sağlanamaması sebebiyle Mart 1878'de muhacirlerin arasından günde ortalama 400-600 kişinin hayatını kaybettiği vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak yakın tarihimizde de karşılaşılan "göç" olgusu, toplumsal olayların en önemlisidir. 93 Harbi de bu toplumsal meselenin ciddi safhalarından birisidir. Nitekim bu dönemde yaşanan hadiselerin benzerleri daha sonra Balkan Savaşları sırasında da yaşanacaktır. Hatta ne yazık ki bu trajik olayların örnekleri günümüzde bile yaşanmaktadır. Basiret Gazetesi'nin 23 Temmuz 1877 tarihli sayısında Şumnu'da yaşananlara tanıklık eden bir muhabir şu ifadeleri kullanmıştır: "...*Aman Yarabbi! Bu nasıl medeniyet ve hangi XIX. Asır, bu nasıl insaniyet, nerede kavaid-i harbiye haniya fevaid-i medeniye, meğer bunlar kâğıt üzerinde kemal-i ehemmiyetle yazılan kitaplarda, risalelerde imiş, eyvah eyvah insanlar meğer çok yamlıyor imiş...*" Bu ifadeler yalnızca Türk-İslam ahalisine uygulanan ayrımcılığa, zulme vurgu yapmakla kalmıyor, modern zamanlara ait insaniyet ve ilerleme tasavvurunun yetersiz kalışına yönelik derin bir hayal kırıklığını da yansıtıyor.

